

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор НУК Єфімова Г.В.
(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. завкафедрою)

_____ « ____ » _____ 2021 р.
(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **бакалавр**

на тему: **Національні експортні політики як складові**
зовнішньоекономічної стратегії держав

Виконав: студент IV курсу, групи 4451

Спеціальності _____ 051 Економіка

_____ ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

_____ Гулієва Г. Г. низи

(прізвище та ініціали)

Керівник _____ д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2021 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Освітній рівень – перший (бакалаврський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма – Міжнародна економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

гарант освітньої програми
«Міжнародна економіка»

_____ М. В. Волосюк
«___» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Студенту _____ Гулієвій Гюльнар Гусейн низи
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Національні експортні політики як складові зовнішньоекономічної стратегії держав»

Керівник роботи професор, д.е.н., Єфімова Ганна Вікторівна

Затверджені наказом ректора № _____ від «___» _____ 2021 року

2. Термін подання роботи: 15 червня 2021 р.

3. Вихідні дані по роботі: монографічні видання, наукові статті, аналітичні матеріали, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України, Державного комітету статистики Азербайджану, Національного банку України, Центрального банку Азербайджанської Республіки, Світового банку

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) Теоретичні аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; Аналіз тенденцій зовнішньої торгівлі України та Азербайджану; Основні напрямки національних експортних політик, результати їх впровадження та перспективи розвитку.

5. Перелік презентаційних матеріалів: Принципи ЗЕД згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності; Дефініції поняття «стратегія»; Структура ЗЕП держави; Система державного регулювання ЗЕД; Суб'єкти регулювання ЗЕД в Україні; Форми державного регулювання ЗЕД; Основні результати платіжного балансу України та Азербайджану за 2020р., US \$; Динаміка імпорту, експорту товарів, послуг та їх балансу України за 2010-2020рр.; Темпи приросту експорту товарів та послуг України за 2011-2020рр.; Структура експорту товарів та послуг з України в країни світу, за товарними групами, %; Структура експорту товарів та послуг з Азербайджану в країни світу та за товарними групами, %; Результати Експортної реформи; Напрямки державної політики розвитку експорту в Азербайджані; Зарубіжний досвід стимулювання експорту.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2020р.- 15.09.2020р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2020р.- 30.09.2020р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2020р.- 31.10.2020р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.11.2020р.- 15.11.2020р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	15.11.2020р.- 31.01.2021р.	
6.	Розробка теоретичного розділу	01.02.2021р.- 29.02.2021р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	01.03.2021р.- 31.03.2021р.	
8.	Розробка проектного розділу	01.04.2021р.- 30.04.2021р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	01.05.2021р.- 15.05.2021р.	
10.	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	15.05.2021р.- 30.05.2021р.	
11.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	01.06.2021р.- 10.06.2021р.	
12.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	10.06.2021р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	15.06.2021р.	
14.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	16.06.2021р.- 20.06.2021р.	
15.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.06.2021р.- 20.06.2021р.	
16.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	18.06.2021р.	
17.	Захист роботи перед АК	24.06.2021р.	

Науковий керівник _____
(підпис)

Єфімова Г.В. _____
(прізвище та ініціали)

Студент _____
(підпис)

Гулієва Г.Г. низи _____
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Зовнішньоекономічна діяльність як основний напрямок розвитку національної економіки.....	7
1.2. Про дефініції «зовнішньоекономічна стратегія» і «зовнішньоекономічна політика», їх сутність та завдання.....	11
1.3. Місце, роль і мета національної експортної політики в зовнішньоекономічній стратегії держави.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА АЗЕРБАЙДЖАНУ.....	23
2.1. Аналіз платіжного балансу України та Азербайджану як інформаційного джерела регулювання їх експортних політик.....	23
2.2. Аналіз динаміки та структури експорту України за товарними групами та країнами.....	30
2.3. Аналіз динаміки та структури експорту Азербайджану за товарними групами та країнами.....	37
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКСПОРТНИХ ПОЛІТИК, РЕЗУЛЬТАТИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	41
3.1. Політика України щодо підтримки і стимулювання експорту.....	41
3.2. Впровадження системи заохочення, диверсифікація товарів та послуг як спосіб розширення експорту.....	46
3.3. Використання зарубіжного досвіду стимулювання експорту.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні процеси інтернаціоналізації світового економічного розвитку не обходять жодну країну, яка стає чи є частиною світового господарства. Отже, зовнішньоекономічна діяльність – це одна з найбільш важливих та невід’ємних сфер економічної діяльності. Базою зовнішньоекономічної діяльності країни є її зовнішня торгівля, яка здійснюється у двох основних формах: експорт та імпорт. Вихід на будь-який зовнішній ринок – це тривалий і копіткий процес. Для вітчизняного виробника, що є важливим суб’єктом зовнішньоекономічних відносин, і для економіки в цілому експорт продукції та послуг дозволяє отримати нові можливості, розширення діяльності, збільшення прибутку. Але діяльність на зовнішніх ринках потребує більше зусиль. Підприємствам необхідно вдосконалювати технічні параметри виробництва, підвищувати продуктивність праці та якість продукції. Експортерам варто проаналізувати, чи готова їх компанія до експорту, провести маркетингове дослідження та обрати найперспективніші ринки, з’ясувати вимоги та правила на обраних ринках, знайти партнерів, обрати оптимальні для себе бізнес-моделі, вирішувати питання транспорту і логістики та пошуку шляхів зниження експортних ризиків. Кожна держава, маючи на меті загальний розвиток, повноцінне членство в системі світового господарства, вибудовує загальну зовнішньоекономічну стратегію. Важливою складовою цієї стратегії є її експортна політика. З свого боку, держава має підтримувати та захищати вітчизняного експортера. Для країн з транзитивною економікою важливо правильно вибудовувати політику експорту як частину зовнішньої політики. Разом з власними ініціативами, доречно використовувати зарубіжний досвід, адаптувавши його до реалій економічного розвитку даної країни. З огляду на сказане, тема кваліфікаційної роботи важлива і актуальна.

Дослідженням питань управління зовнішньоекономічною діяльністю держави такі вітчизняні і зарубіжні науковці як О.Ю. Акименко, О.В. Гаврилюк, І.Ю. Остафі, А.В. Завгородній, І.В. Рибак, В.Ю. Улида; багато науковців

досліджують питання управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств як експортерів своєї продукції і послуг зокрема це А.А. Брояка, А.С. Войтюк, О.М. Петухова, В.І. Ганін, С.В. Борох, Г.М. Гузенко, Я.П. Машталір, М.В. Самблук, Е.О. Ковтун, О.І. Шапоренко. Питання визначення і формування політики і стратегії діяльності висвітлені в працях І.І. Вініченко, А.Д. Мостова, І.В. Кононова, І.В. Костюк, А.О. Фатенок-Ткачук. Багато досліджень присвячено питанням підтримки та стимулювання державою експортної діяльності – М.С. Данилишин, О.В. Лошенюк, В.М. Марченко, Н.П. Лебєдєва, І.Ф. Ясіновська, С.Д. Смолінська.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретико-методичних положень, аналіз поточного стану та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку стратегії зовнішньоекономічної діяльності держави в плані вироблення та впровадження її експортної політики на прикладі України та Азербайджану.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- визначити сутність зовнішньоекономічної діяльності як основного напрямку розвитку національної економіки;
- пояснити дефініції «зовнішньоекономічна стратегія» і «зовнішньоекономічна політика», визначити їх сутність та завдання;
- дати пояснення місця, ролі і мети національної експортної політики в зовнішньоекономічній стратегії держави;
- проаналізувати Платіжний баланс України та Азербайджану як інформаційних джерел регулювання їх експортних політик;
- дослідити динаміку та структуру експорту України за товарними групами та країнами;
- дослідити динаміку та структуру експорту Азербайджану за товарними групами та країнами;
- описати політику України щодо підтримки і стимулювання експорту;
- пояснити як впровадження системи заохочення, диверсифікація товарів та послуг дозволяє розширити експортну діяльність держави;

– систематизувати приклади зарубіжного досвіду стимулювання експорту для наслідування в Україні та Азербайджані.

Об'єктом дослідження є процес формування та впровадження національної експортної політики держави.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування та впровадження експортної політики як складової зовнішньоекономічної стратегії держави.

Теоретичну основу дослідження складають наукові, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі з питань зовнішньоекономічної та експортної діяльності держави. *Методологічну основу дослідження* склали методи наукової абстракції, аналізу, синтезу, логічного аналізу, системного підходу тощо. Для вирішення певних завдань застосовувалися такі методи: монографічний – при вивченні літературних джерел, практики формування експортної політики; теоретичне узагальнення, порівняння та аналогії – для розкриття сутності досліджуваних понять; абстрактно-логічний – для здійснення теоретичних узагальнень, формування висновків та їх обґрунтування; статистичні – для аналізу структури та динаміки експорту товарів та послуг; аналізу Платіжного балансу.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативно-правові акти України та Азербайджану, офіційні дані Державної служби статистики України, Державного комітету статистики Азербайджану, Національного банку України, Центрального банку Азербайджанської Республіки, Світового банку та ін.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 67 сторінок. Робота містить 7 таблиць, 26 рисунків, 10 додатків. Список використаних джерел налічує 72 найменування на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Зовнішньоекономічна діяльність як основний напрямок розвитку національної економіки

Наразі розвиток економіки характеризується глобалізаційними процесами, які стають дедалі глибшими і складнішими, інтеграцією національних економік в структуру світового господарства, тісними та різноманітними міжнародними економічними зв'язками як між національними економіками, так і на рівні окремих підприємств. За таких умов підвищується значення і роль зовнішньоекономічної діяльності (надалі – ЗЕД) країни в цілому і окремих структур – ЗЕД виступає як пріоритетний напрямок подальшого розвитку національної економіки, дієвим чинником економічного, технічного і суспільного розвитку.

Інтернаціоналізація господарської діяльності полягає в тому, що національні економіки розвиваються в тісному переплетінні та взаємодії. Жодна економіка не може залишатися закритою від іншого світу, так чи інакше тенденції розвитку світового господарства впливають на національні тенденції, формування яких певним чином залежить від зовнішніх впливів. В результаті ми можемо казати, що в плані функціональної орієнтації будь-яка національна економіка складається з двох частин – внутрішньої і зовнішньої. Внутрішня економіка задовольняє потреби споживачів за рахунок вітчизняного виробництва, зовнішня частина економіки забезпечує вихід на міжнародні ринки товарів, послуг та факторів виробництва, маючи на меті підвищення добробуту населення і розвиток економіки даної країни. Історично зовнішньоекономічні взаємозв'язки – результат розвитку нашої цивілізації, бо вони виникли і розвиваються з розвитком держави. Відтак, зовнішньоекономічні зв'язки представляють собою комплексну систему різних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів у різних галузях

економіки, тобто в економічному сенсі це операції щодо обігу товарів, послуг, грошей і капіталу між різними економічними і валютними зонами (18, с. 9).

Окремі держави вбачають в розвитку ЗЕД один з основних напрямів подальшого розвитку, оскільки ефективна ЗЕД сприяє зростанню та стабілізації темпів економічного розвитку; дозволяє приводити до порівняного з світовим виду національні витрати на виробництво; використовувати всі переваги міжнародного поділу праці, загалом сприяє зростанню ефективності національної економіки [32, с. 10]. Будучи частиною світової економічної спільноти, національна економіка отримує значні можливості для зростання, пов'язані саме з взаємодією між економіками.

Для розуміння сутності досліджуваного розглянемо визначення ЗЕД. В дод. А ми представили визначення поняття «ЗЕД» в хронологічній послідовності – з 2003 по 2021 рр.

Як стверджує ряд авторів, вперше це словосполучення було застосовано в Конституції УРСР 1977р. [5, 52]. Проте дане поняття не було визначене. Пізніше більшість авторів зійшлися на думці, що ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основою якої є їх взаємовідносини. Ця діяльність здійснюється на території України або за її межами [5, 52]. Важливо відмітити, що ЗЕД завжди пов'язана зі взаємовідносинами між суб'єктами, здійснюється на основі певних принципів та з дотриманням визначених законів.

Наразі в Україні ЗЕД врегульовується в першу чергу Законом України (ЗУ) від 16 квітня 1991р. «Про зовнішньоекономічну діяльність». В даному документі даються визначення принципам ЗЕД, перелік суб'єктів та видів діяльності, закріплюються напрямки і способи регулювання тощо [5]. Більшість авторів схиляється саме до офіційного визначення ЗЕД. Ми в даному дослідженні будемо притримуватися такої ж точки зору.

До основних категорій ЗЕД відносяться: міжнародна економіка, міжнародні економічні відносини, експортний потенціал держави, зовнішня торгівля,

міжнародні поділ праці, виробнича кооперація, економічна інтеграція, світовий ринок, зовнішньоекономічні зв'язки тощо [59, с.12].

З огляду на рівень здійснюваної діяльності всі суб'єкти прагнуть дотримуватися певних норм – принципів ЗЕД. Найбільш повний перелік принципів організації міжнародних економічних відносин міститься в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», прийнятій IV спеціальною сесією генеральної Асамблеї ООН у 1974 р. [32, с. 11]. Зокрема: суверенітет; територіальна цілісність і політична незалежність держав; суверенна рівність усіх держав; ненапад і невтручання у внутрішні справи; взаємна та справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправність і самовизначення народів; мирне регулювання спорів; усунення несправедливості, що виникає в результаті застосування сили та позбавляє націю засобів для її нормального розвитку; сумлінне виконання міжнародних обов'язків; повага прав людини та основних свобод; відсутність прагнення до гегемонії в сферах впливу; сприяння міжнародної соціальної справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до морів і від них для країн, що їх не мають [32, с. 11].

Значна частина міжнародних принципів ЗЕД діє у межах інтеграційних угруповань. Так, принципи ЗЕД у Європейському Союзі містяться в Білій книзі (1985р.), ось деякі з них: уніфікація технічних норм і стандартів; відкриття споживчих ринків; лібералізацію фінансових і транспортних послуг; усунення фіскальних бар'єрів [32, с. 11].

Провадження ЗЕД в Україні також визначається рядом основоположних правил – принципів ЗЕД. Вони визначають спрямованість правового регулювання ЗЕД. Принципи ЗЕД визначаються в ГК України та ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» [49]. Згідно з ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність», суб'єкти господарської діяльності та іноземні суб'єкти господарської діяльності при здійсненні ЗЕД мають керуватися наступними принципами – дод. В.

До обмежень в ЗЕД відносяться ліцензування зовнішньоекономічних операцій (ст. 16 ЗУ [49]), заборона на здійснення окремих видів експорту і імпорту

(ст. 17 ЗУ [49]), встановлення державної монополії на експорт (імпорт) певних товарів (ст. 20 ЗУ [49]) тощо.

Структура ЗЕД складається з суб'єктів господарювання та інфраструктури ЗЕД [59, с. 15].

Суб'єктів ЗЕД відповідно до чинного законодавства України згруповано в дод. С [49].

Структура ЗЕД включає інформаційно-консультативні організації, кредитно-банківські системи; страхові фірми; організовані товарні ринки; оптово-посередницькі фірми та транспортно-експедиторські служби [59, с. 13].

Узагальнюючи думки М.С. Рахман, Г.Ю. Козака, Н.М. Тюріної визначимо функції ЗЕД [32, с. 9, 50, 59, с. 16]:

1) розподільча – організація та обслуговування міжнародного обміну природними ресурсами та результатами праці в їх матеріальній та вартісній формах, що сприяє вирівнюванню рівня національного та світового економічного розвитку;

2) стимулююча – реалізує переваги міжнародного розподілу праці та сприяє підвищенню ефективності національної економіки;

3) валютоутворююча – організація міжнародного грошового обігу, співставлення національних та світових витрат виробництва.

ЗЕД – це багатомірна цілісна система господарювання, яка структурно складається з двох основних підсистем: зовнішньоторговельної та міжнародної виробничо-інвестиційної діяльності [32, с. 9].

Згідно чинного законодавства, основними видам ЗЕД є експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; різні види послуг; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами; спільна підприємницька діяльність; товарообмінні операції; кооперація, кредитні та розрахункові операції, орендні операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності тощо [49].

З огляду на вищесказане, загальнонаціональний аспект ЗЕД полягає в тому, що вона є важливим чинником зростання і розвитку національної економіки,

вдосконалення виробничих і організаційних процесів, ефективне використання власних і залучених економічних ресурсів. Суть глобального і регіонального аспектів ЗЕД в тому, що в сучасних умовах посилення процесів глобалізації суспільства, вона сприяє інтеграції національної економіки в світове господарство, дозволяє використовувати переваги міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації. Загалом, ЗЕД є важливим чинник зростання економіки країни. А оскільки вона представляє вищий рівень економічних взаємовідносин – на рівні держав, то ефективність ЗЕД залежить від правильної стратегії її ведення.

1.2. Про дефініції «зовнішньоекономічна стратегія» і «зовнішньоекономічна політика», їх сутність та завдання

Наразі ЗЕД має надзвичайно важливе значення на всіх рівнях господарювання – як на макро-, так і на мікроекономічному. Наприклад, будь-яка економіка потребує для свого подальшого розвитку інвестицій. Внутрішні ресурси як правило досить обмежені, тому в нагоді можуть стати іноземні інвестиції. І перед державою постає питання залучення іноземних інвесторів, формування сприятливого інвестиційного клімату, підвищення інвестиційної привабливості, що в результаті створить умови для досягнення мети. Ще одним прикладом є розвиток зовнішньої торгівлі, експорту і імпорту товарів та послуг. Зовнішня торгівля є історично першим прикладом зовнішньоекономічної діяльності. Сьогодні вона представлена на міжнародному ринку величезною кількістю товарів та послуг і складною системою взаємовідносин між покупцями і продавцями, перевізниками тощо. Існують багато організацій, асоціацій, союзів покликаних спростити, підвищити ефективність торгових операцій.

Загалом, є необхідність щодо управління ЗЕД, яке реалізується через послідовність функцій планування, організації, мотивації, контролю та регулювання [16].

Зовнішньоекономічні відносини є складною, багаторівневою системою з прямими та зворотними зв'язками, які потребують координації, впровадження

правил, принципів тощо. Тобто, регулювання зовнішньоекономічних відносин є абсолютно необхідним.

Ватро виділити три рівні регулювання ЗЕД [44, с. 9]:

- мікроекономічний – на рівні безпосередніх учасників ЗЕД;
- макроекономічний – на рівні держави;
- мегаекономічний – на рівні міжнародних організацій.

На власній території держава самостійно формує систему та структуру державного регулювання ЗЕД.

Термін «стратегія» запозичений з військової лексики і походить від грецького слова «strategia» («stratos» – «військо» і «ago» – «веду»). З часом розвиток управлінської діяльності, зміни зовнішнього середовища та загальної економічної ситуації у світі призвели до трансформації тлумачення цього терміну. По суті сьогодні в управлінні поняття «стратегії» означає дії відповідно до розробленого плану [10]. Дефініції поняття «стратегія» представлено на рис. 1.2.1.

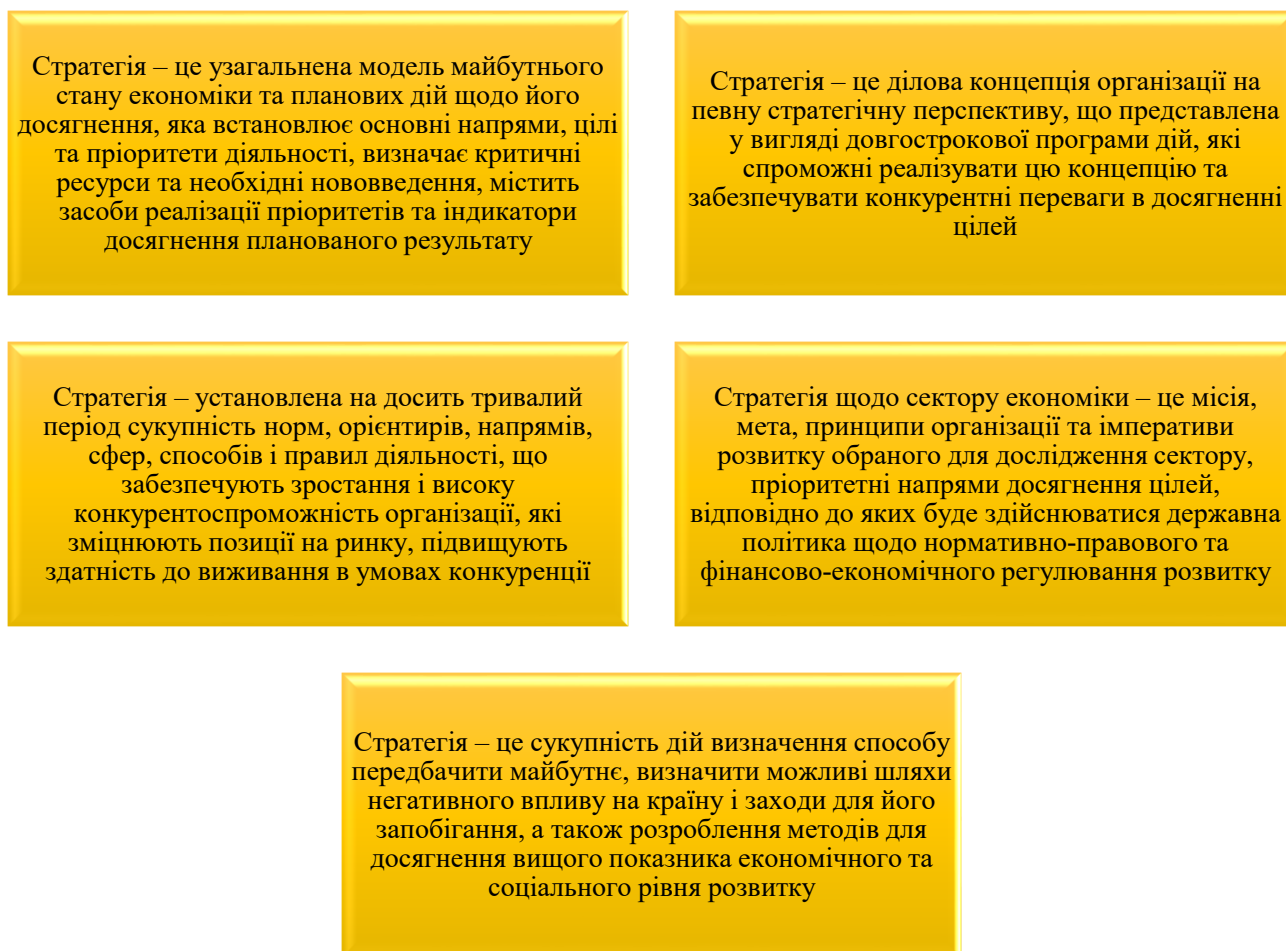

Рис. 1.2.1. Дефініції поняття «стратегія» [10, 33, 34, 38]

Світова практика загалом сформувала розуміння стратегії, що зводиться до трьох основних підходів.

- стратегія – абстрактна норма діяльності, абстрагована за змістом, але враховує процеси досягнення цілей;
- ототожнюються поняття стратегії і стратегічного плану дій;
- стратегічне планування – це процес, спрямований на розробку і впровадження стратегії розвитку певного середовища, в якому існує організація, громада, країна, а також пристосування до цих змін [10].

У сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну політику, мета якої – реалізація та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому [17].

В ГКУ в ст. 9. закріплено наступне визначення економічної стратегії держави: економічна стратегія – це обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту [17]. Вона складається з визначення пріоритетних цілей економіки, засобів та способів їх реалізації. При цьому враховується смисл об'єктивних процесів і тенденцій розвитку національного, світового господарства, законні інтереси суб'єктів господарювання.

Зовнішньоекономічна політика – це сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо реалізації економічного потенціалу країни на зовнішньому ринку та задоволення власних потреб за рахунок товарів і послуг іноземного виробника [59, с.23].

В ГК зовнішньоекономічна політика визначається як складова загальної економічної політики держави: це спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника [17].

ЗЕП буває наступальною і захисною. Реалізації обох функціональних завдань забезпечує ефективність ЗЕП. Реалізація наступальної функції завжди забезпечується чітким відпрацювання захисної. Це – глибоко взаємопов’язані процеси [59, с. 23].

Наступальна політика – це отримання країною порівняльних та абсолютних переваг у результаті участі у світогосподарських відносинах, тобто на реалізацію економічного потенціалу країни на світовому ринку [59, с. 23].

Політика захисту – це формування господарської структури у відповідності з національними інтересами та цілями зовнішньоекономічної політики [59, с. 23]. Така політика проводиться з метою:

- створення системи захисту вітчизняного ринку від іноземної конкуренції;
- захисту окремих галузей та підприємств у період становлення нових виробництв, структурної перебудови і подолання кризових явищ;
- захист стратегічних галузей економіки і підприємств;
- резервування торговельно-політичних уступок, обмін на аналогічні поступки країн-партнерів, важливих для вітчизняного експорту;
- проведення вибіркової структурної політики.

ЗЕП має певні структуру, яка зображена на рис. 1.2.2. [62].

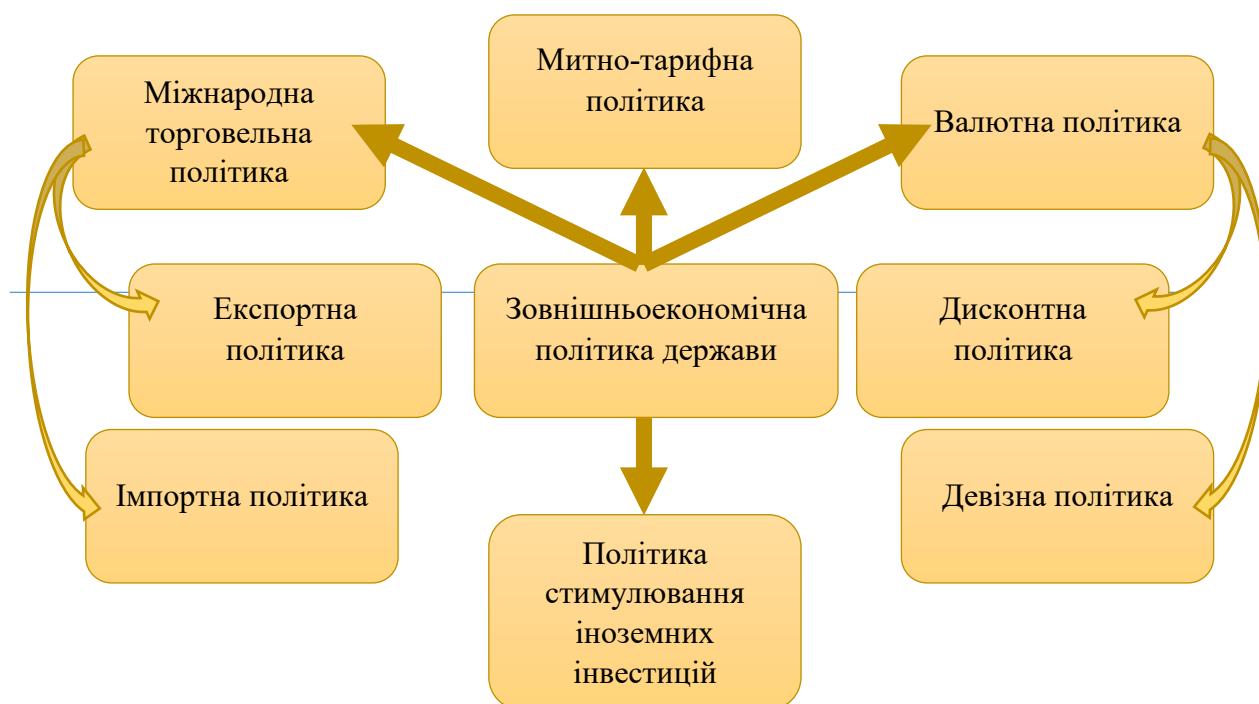

Рис. 1.2.2. Структура ЗЕП держави [62]

Зовнішньоторговельна політика – це державна політика щодо врегулювання зовнішньої торгівлі, зокрема товаропотоки між країнами. Інструментами даної політики є податки, субсидії, прямі обмеження експортних та імпорتنих операцій. Спрямованість товаропотоків дозволяє розглядати дві підсистеми зовнішньоторговельної політики:

– експортна політика держави – це політика реалізації на зовнішніх ринках товарів, стосовно яких країна має порівняльні переваги, стимулювання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, підвищення серійності вітчизняного виробництва конкурентоспроможної продукції з метою розширення її вивозу на зовнішні ринки, тобто експортна політика спрямована на реалізацію економічного потенціалу країни на зовнішніх ринках [59, с. 24];

– імпортна політика – це політика, спрямована на регулювання імпорту з метою захисту вітчизняного ринку від іноземної конкуренції та задоволення власних потреб за рахунок товарів іноземного виробництва. Імпортна політика здійснюється двома способами – як обґрунтована політика імпортозаміщення; як протекційні заходи стосовно товарів іноземного виробництва. Імпортна діяльність держави врегульовується таким інструментами як жорстка митно-тарифна система та застосування нетарифних бар'єрів [59, с. 24].

Валютна політика – це сукупність дій держави з метою підтримання економічної стабільності і створення основних засад розвитку міжнародних економічних відносин за рахунок впливу на валютний курс і на валютні відносини. Основними складовими валютної політики є дисконтна та девізна політика держави [59, с. 24].

Дисконтна політика – система економічних та організаційних заходів, які використовуються при застосуванні дисконтної ставки (відсотка) при регулюванні інвестицій та збалансуванні платіжних зобов'язань. Дисконтна політика орієнтована на коригування валютного курсу з метою регулювання грошового потоку, динаміки та рівня цін, обсягу грошової маси та міграцію короткотермінових активів [59, с. 24].

Девізна політика – застосування валютної інтервенції та валютних обмежень на покупку та продаж валюти з метою збереження стабільності валютного курсу. В свою чергу, валютна інтервенція – це цільова операція Національного банку України з купівлі-продажу іноземної валюти для обмеження динаміки курсу національної валюти певними рамками його підвищення або зниження, а валютні обмеження – це система економічних, правових, організаційних засобів, що регламентують операції з національною й іноземною валютою, золотом [59, с. 24].

Політика у сфері стимулювання іноземних інвестицій – комплекс заходів держави для залучення, використання іноземних інвестицій на території країни та регулювання вивозу інвестицій за кордон [59, с. 24]. Ця політика передбачає реалізацію відповідних цілей:

- залучення в країну додаткового інвестиційного капіталу, передових технологій та управлінського досвіду ринкового господарювання;
- створення конкурентного середовища для суб'єктів господарювання;
- збільшення обсягів національного виробництва за рахунок іноземних інвестицій;
- збільшення зайнятості населення та скорочення рівня безробіття;
- реорганізації та структурної перебудову економіки.

Митно-тарифна політика – це комплексна система заходів, що спрямована на забезпечення економічного суверенітету країни; охорону її державних кордонів та реалізацію зовнішньоекономічної стратегії [59, с. 24]. Основні цілі митно-тарифної політики:

- ефективне використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну на митній території України;
- захист внутрішнього ринку;
- ефективний розвиток національної економіки;
- структурна перебудова економічної політики держави. Митно-тарифна політика дозволяє державі регулювати товаропотоки та географічну структуру експорту та імпорту з урахуванням довготермінових цілей розвитку країни,

забезпечення макроекономічної стабільності, підтримання платіжного балансу, стабільного курсу національної валюти.

Основними завданнями митно-тарифної політики України є такі [59, с. 24]:

- створення оптимальних умов для конкуренції між національними й іноземними виробниками;
- найбільш ефективне використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну на митній території;
- участь у реалізації торговельно-політичних завдань щодо захисту національного ринку ;
- стимулювання розвитку національної економіки;
- сприяння здійсненню структурної перебудови економіки.

Отже, по відношенню ЗЕД держава здійснює довгострокову або стратегічну і поточну або тактичну економічну політику. Економічна стратегія держави – це обраний державою курс економічної політики. Зовнішньоекономічна політика – це складова загальної економічної політики держави. Вона буває наступальна і захисна.

Складовими ЗЕП є зовнішньоторговельна політика, яка складається з експортна і імпоротної політика держави, валютна, дисконтна, девізна, політика у сфері стимулювання іноземних інвестицій і митно-тарифна.

Метою ЗЕП є з врегулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

1.3. Місце, роль і мета національної експортної політики в зовнішньоекономічній стратегії держави

Успішне здійснення ЗЕД посилює інтеграцію держави у міжнародний ринок, що в подальшому сприяє покращенню рівня добробуту й розвитку суспільства та розширенню зони впливу національної економіки загалом у світі [9].

ЗЕД – це одна з найважливіших складових національної економіки. В енциклопедичному словнику Л.Г. Мельника ЗЕД визначається як сфера економічної діяльності держави і підприємств, яка тісно пов’язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами та інвестиціями, реалізацією спільних з іншими країнами проєктів [41, с. 44].

ЗЕД, як і будь-який інший вид економічної діяльності, здійснюється не на принципах повної свободи, а підлягає певному регуляторному впливу [26, с. 50]. Оскільки ЗЕД здійснюється як мінімум між суб’єктами двох держав, то такий вплив здійснюється як з боку цих держав, так і з боку різноманітних наддержавних утворень [26, с. 50].

З огляду на багатогранність зовнішньоекономічної діяльності та її важливість для розвитку національної економіки в Україні створена відповідна система державного регулювання ЗЕД, представлена на рис. 1.3.3. [45, с. 31].

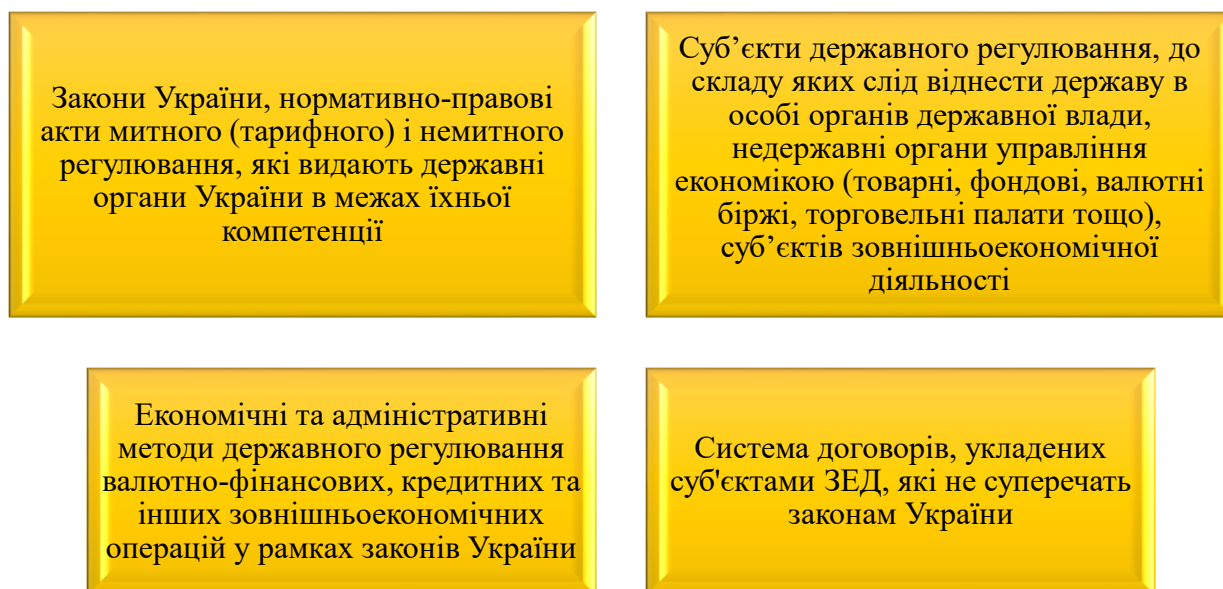

Рис. 1.3.3. Система державного регулювання ЗЕД [45, с. 31]

Суб’єктами регулювання ЗЕД в Україні є – рис. 1.3.4.

Методи регулювання ЗЕД поділяють на тарифні та нетарифні.

Розрізняють також класифікацію методів як економічні, адміністративні та правові.

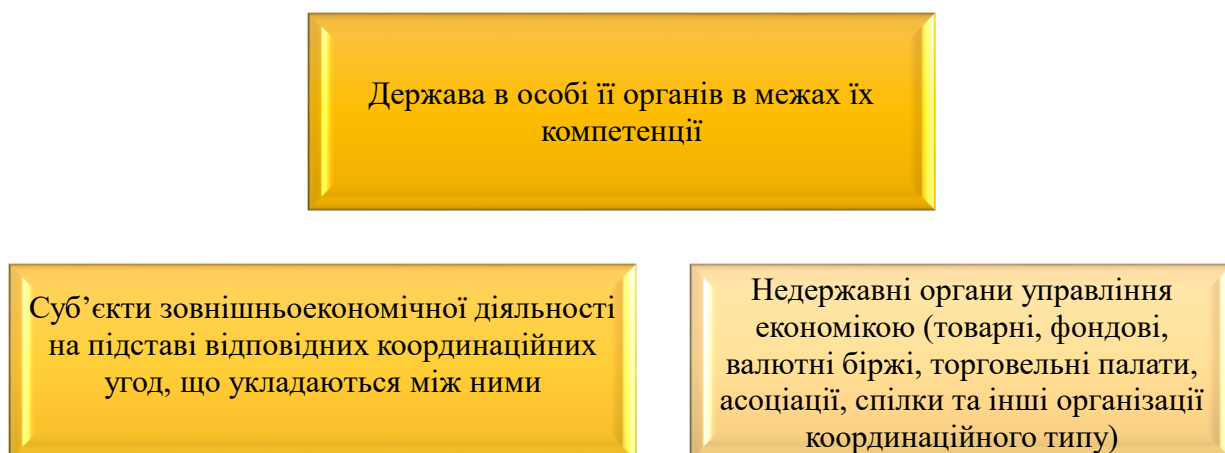

Рис. 1.3.4. Суб'єкти регулювання ЗЕД в Україні [26, с. 55]

Суть тарифного регулювання – митний тариф та його ставка. Ці два елементи тарифного регулювання виконують дві функції – протекціоністську та фіскальну.

Митний тариф України – це систематизований перелік ставок ввізного мита, які справляються з товарів, що ввозяться на митну територію України [26, с. 59].

Різновиди митних тарифів представлені на рис. 1.3.5.

Тарифи застосовуються залежно від правового режиму товару – національного або режиму найбільшого сприяння.

Застосовується в ЗЕД також і нетарифне регулювання – валютне, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій, введення спеціальних економічних зон, спеціальні санкції та технічні бар'єри [26, с. 60].

Згідно ГКУ, одним з видів ЗЕД є експорт товарів, капіталів та робочої сили [17].

Експорт є однією з важливих форм прояву міжнародної торгівлі, початковою стадією процесу інтернаціоналізації бізнесу. Його стратегічна роль полягає в тому, що він має бути засобом сприяння економічному зростанню, інструментом реалізації наявних та збільшення потенційних конкурентних переваг з метою наближення до економічного рівня провідних країн, налагодження економічних зв'язків з різними країнами, створення сприятливого міжнародного іміджу [51].

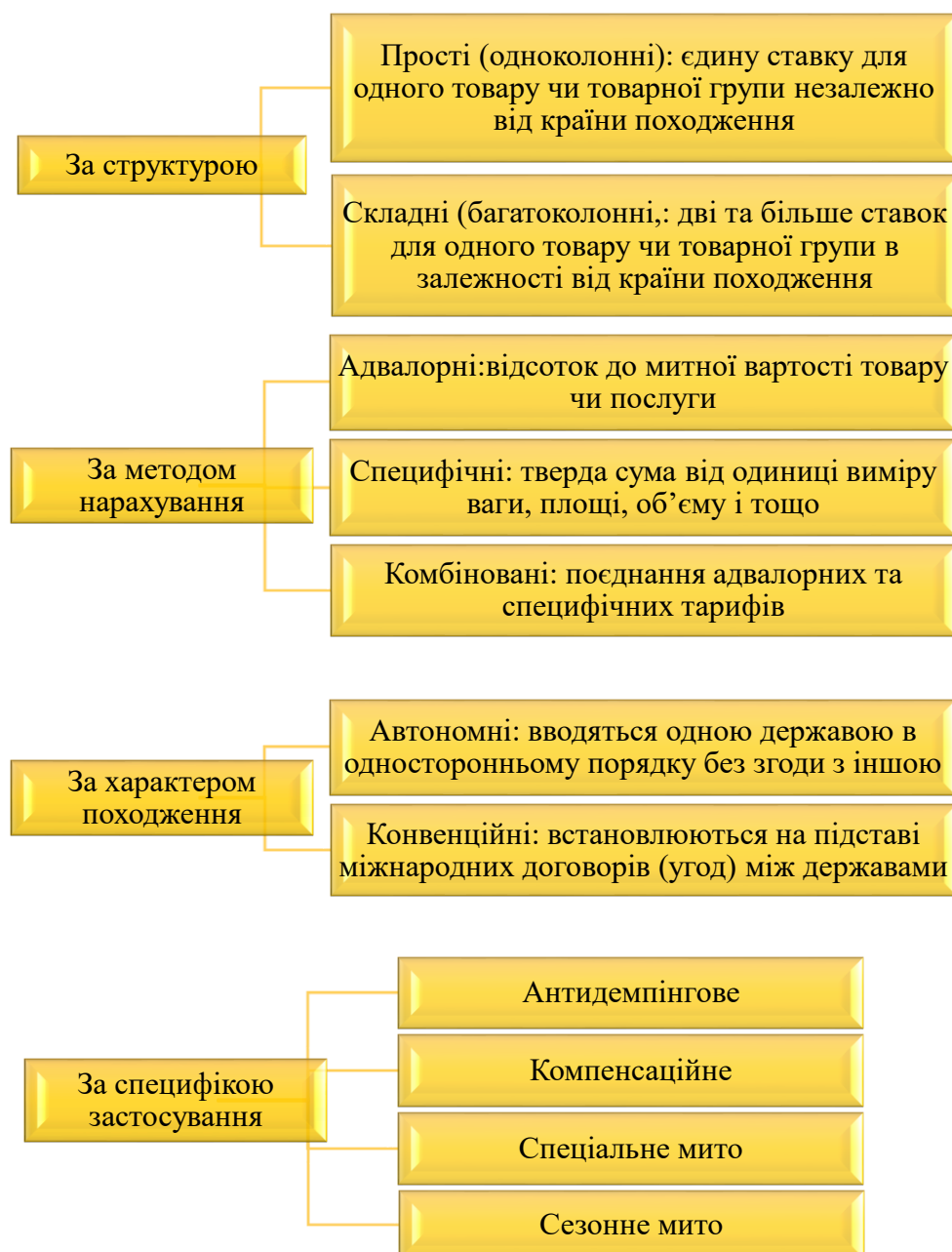

Рис .1.3.5. Різновиди митних тарифів [26, с. 59]

Експорт (експорт товарів) – це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [49]. Експорт (імпорт) капіталу – це вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав

інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності [49].

Отже, в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема зовнішньоторговельної, між суб'єктами господарювання і іноземними суб'єктами складаються певні відносини, які можна назвати міжнародними торговельними відносинами.

Міжнародні торговельні відносини – це форма економічних відносин за рахунок експорту-імпорту товарів і послуг національних економік різних країн . Світова торгівля є традиційною, історично першою і нині однією з основних форм МЕВ.

Регулювання міжнародних торговельних відносин здійснюється:

- на рівні підприємств;
- на рівні держав;
- на рівні міжнародних організацій.

Більша роль у зміцненні позицій підприємств на світовому ринку відводиться державі, її методам регулювання зовнішньої торгівлі і політиці експортної діяльності.

Метою держави є забезпечення національних інтересів, тобто забезпечення для вітчизняних товаровиробників найкращих умов ЗЕД. Для цього держава в законодавчому порядку встановлює певні правила та умови зовнішньоторговельної політики.

Державне регулювання ЗЕД в формах, представлених на рис. 1.3.6.

Шляхами здійснення протекціонізму є стримування імпорту висококонкурентної іноземної продукції та стимулювання експорту вітчизняної продукції. Це досягається завдяки впровадженню тарифних бар'єрів або мита, податків з товарів під час перетину державних кордонів, імпортного мита, що збільшує ціну товару і, через те, ускладнює його реалізацію на внутрішньому ринку; підтримки експорту через надання експортерам пільг, субсидій, інформаційної допомоги, юридичної допомоги, підготовки кваліфікованих

фахівців, дипломатична підтримка тощо; нетарифних бар'єрів як квоти, ліцензування, технічні та санітарні стандарти якості товарів тощо) [51].

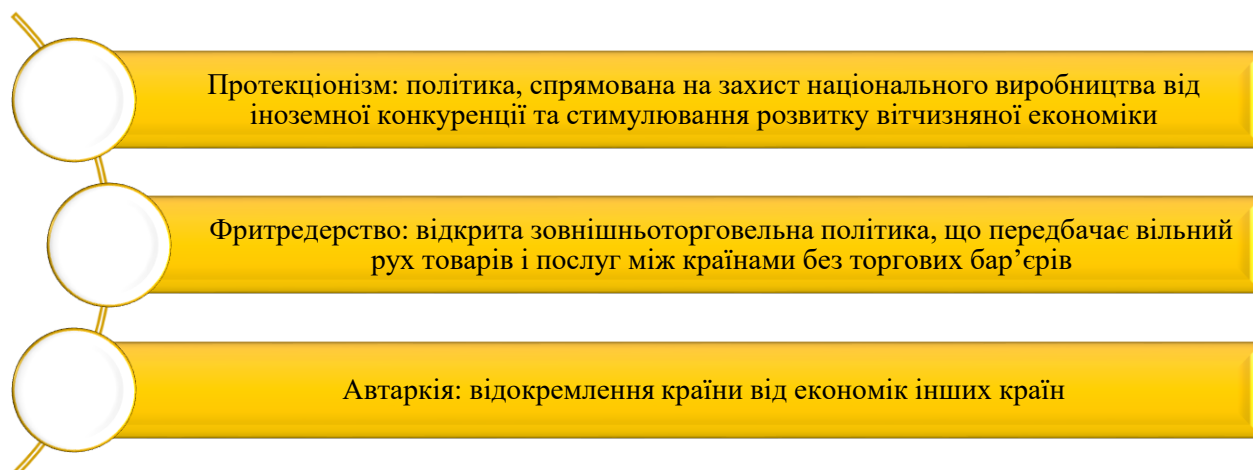

Рис. 1.3.6. Форми державного регулювання ЗЕД [45, с. 31, 51]

Натомість, фритредерство є стимулом до конкуренції, мотивує нововведення, підвищення якості продукції, підвищення ефективності виробництва, розширення асортименту та ефективне розміщення ресурсів у світовій економіці [8. 119-123]. З негативних наслідків варто відмітити ймовірні циклічні коливання кон'юнктури світового ринку, збут низькоякісної та морально застарілої продукції іноземних виробників, нав'язування смаків тощо [51].

Частіше держави обирають гнучку зовнішньоторговельну політику, раціонально поєднуючи методи протекціонізму з елементами вільної торгівлі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА АЗЕРБАЙДЖАНУ

2.1. Аналіз платіжного балансу України та Азербайджану як інформаційного джерела регулювання їх експортних політик

Оскільки сфера нашого дослідження пов'язана з ЗЕД держави, проаналізуємо основні показники цієї діяльності. Як і будь-яка інша діяльність, ЗЕД контролюється і врегульовується, в даному випадку – на рівні держави. Для управління ЗЕД використовується статистична інформація, результати її аналізу, в яких відображається стан та тенденції розвитку зазначеної діяльності. Враховуючи значимість для держави зовнішньоекономічних зв'язків та ЗЕД, облік і контроль за ЗЕД надзвичайно важливий.

Зазначимо, що всі країни є учасниками сучасного світового господарства. З метою обліку результатів зовнішньоекономічної діяльності в кожній країні складається платіжний баланс. Він здавна є одним з об'єктів державного регулювання, а також є найважливішим джерелом інформації про стан макроекономічної ситуації в державі [13].

Якщо країна не може фінансувати свій імпорт за рахунок експорту капіталу, вона повинна зробити це за рахунок скорочення своїх резервів. Цю ситуацію часто називають дефіцитом платіжного балансу, використовуючи вузьке визначення рахунку операцій з капіталом, яке виключає резерви центрального банку [70]. Якщо країна експортує товари і послуги за кордон у більших обсягах вартості, ніж імпортує, це говорить про позитивне сальдо, або профіцит платіжного балансу.

В Україні Національний банк – єдине офіційне джерело статистики фінансового та зовнішнього секторів економіки. Він виробляє та публікує економічні і фінансові дані як основу для макроекономічного аналізу, оцінки фінансової стабільності, розробки грошово-кредитної політики, контролю за її

проведенням, інформування широкого кола користувачів – органів влади, учасників фінансових ринків та громадськості [58].

В Азербайджані статистичними дослідження ЗЕД опікується Центральний Банк Азербайджанської Республіки. До його функцій відносяться – проведення грошово-кредитної і валютної політики держави, збір статистики платіжного балансу країни і складання звітного платіжного балансу [69].

Платіжний баланс України складається за методологією шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції [57].

В 2020р. спостерігався профіцит поточного рахунку платіжного балансу, який складав 6,2 млрд US \$, тобто 4,0% ВВП. Для порівняння, в 2019р. дефіцит складав 4,1 млрд US \$ або 2,7% ВВП. Причиною такої динаміки стала, в першу чергу, пандемія COVID-19. Як результат імпорт товарів та послуг скоротився на 17,9% проти його збільшення у 2019р. на 7,8%. Експорт товарів та послуг також скоротився – на 4,5% проти його збільшення на 7,4% у 2019р., попри це, сальдо платіжного балансу виявилось позитивним [57].

Експорт товарів у 2019р. збільшився на 6,35% або на 2,75 млрд US \$, у 2020р. – зменшився до 45,2 млрд US \$ або на 2,0%. Імпорт товарів у 2019р. збільшився на 7,67% або на 4,30 млрд US \$, у 2020р. – зменшився на 14,22% або на 8,58 млрд US \$. На рис. 2.1.1. відображена динаміка імпорту і експорту товарів з і в Україну і баланс товарів. Баланс товарів з року в рік має негативне значення.

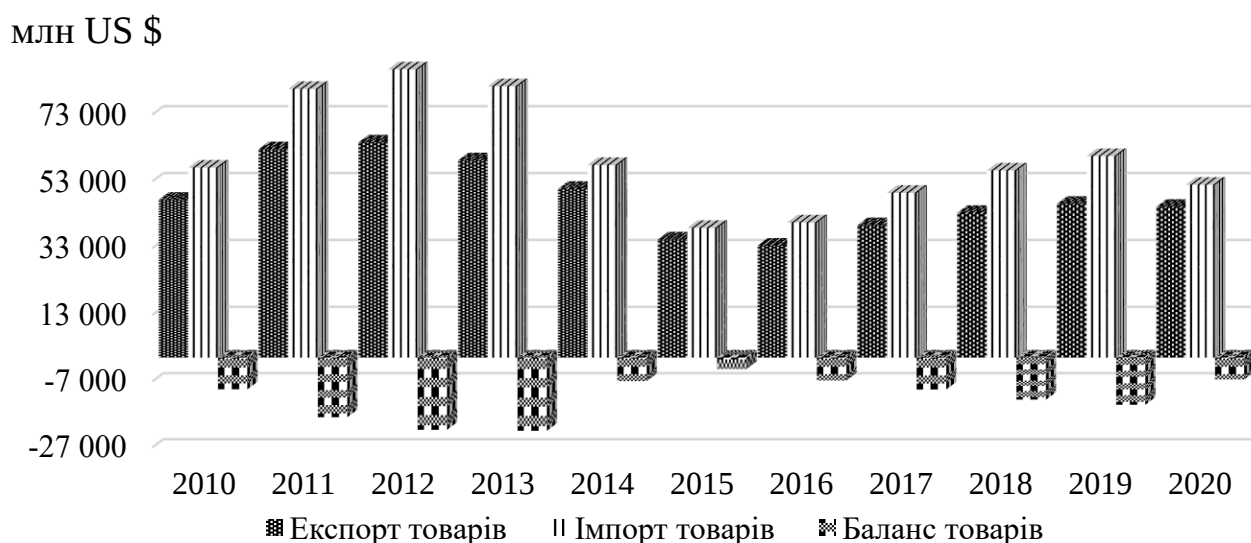

Рис. 2.1.1. Динаміка імпорту, експорту товарів та їх балансу України [47]

Експорт послуг у 2019р. збільшився на 10,29% або на 1,63 млрд US \$, у 2020р. – зменшився на 1,96 млрд US \$ або на 11,20%. Імпорт товарів у 2019р. збільшився на 8,38% або на 1,215 млрд US \$, у 2020р. – зменшився на 31,94% або на 5,02 млрд US \$. На рис. 2.1.2. відображена динаміка імпорту і експорту послуг з і в Україну і баланс послуг. Баланс послуг з року в рік має позитивне значення.

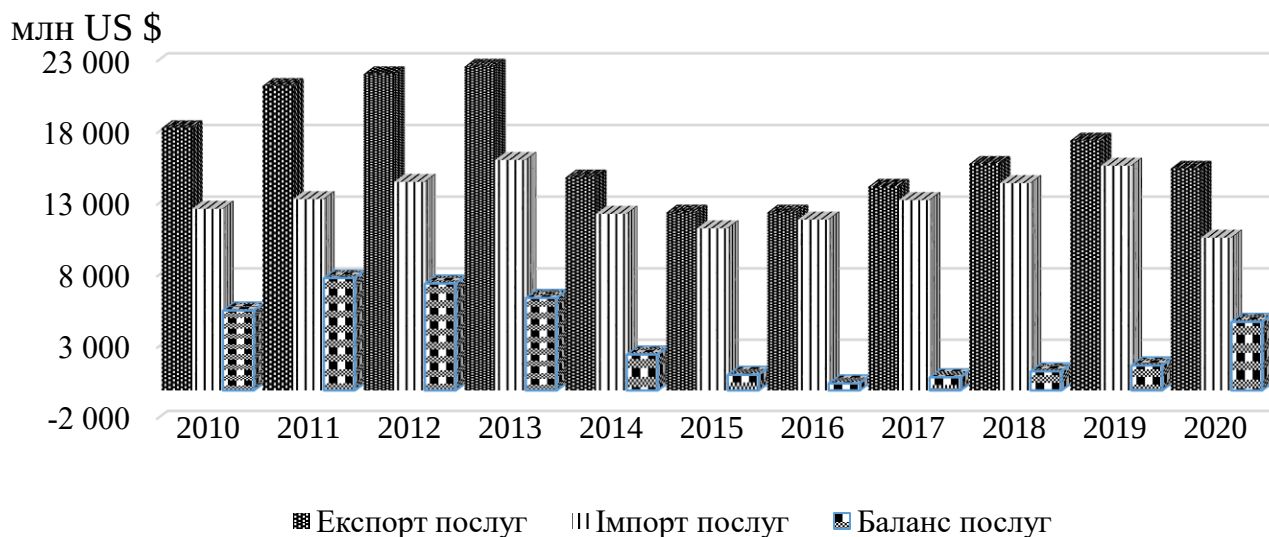

Рис. 2.1.2. Динаміка імпорту, експорту послуг та їх балансу України [47]

Найвагоміше скорочення склалося щодо експорту чорних та кольорових металів – 12,1%; експорт продукції машинобудування зменшився на 1,1%; деревини – на 1,2%. Збільшився експорт за таким товарними групами: мінеральні продукти – 12,7%; продукція хімічної промисловості – 6,3%; продовольчі товари – 0,3%; промислові вироби – 3,4%.

Суттєве зменшення експорту товарів спостерігалось до країн ЄС – на 1,9 млрд US \$ або 11,1%, при цьому частка країн ЄС у загальному обсязі експорту скоротилася до 33,7%. Скоротився експорт до країн Африки та Росії – на 924 млн US \$ або 18,6% і на 436 млн US \$ або 16,5% відповідно. Питома вага цих зменшилася до 8,9%, частка Росії – до 4,9%. Збільшився експорт до країн Азії – на 3,1 млрд US \$ або 20,3%, їх частка в загальному обсязі експорту збільшилася до 40,5%.

Імпорт товарів зменшився на 14,2% в порівнянні з 2019р. і склав 51,8 млрд US \$. Енергетичний імпорт скоротився в 1,6 рази, обсяги неенергетичного імпорту

зменшилися на 7,9%, переважно – продукція машинобудування. Інші показники імпорту такі: імпорт чорних та кольорових металів скоротився на 14,4%; продукції хімічної промисловості – на 1,8%; промислових виробів – на 3,2%. Імпорт збільшився щодо продовольчих товарів – на 13,4%, деревини – на 7,6%.

Україна менше отримувала послуг з Росії та країн ЄС – на 2,4 млрд US \$ або в 1,6 рази та на 1,5 млрд US \$ або 6,6% відповідно. Частка Росії в загальному імпорті зменшилася на 2,9п.п., а країн ЄС – на 3,3%. Обсяги імпорту з країн Азії зменшилися на 5,5%, їх частка в загальному імпорті збільшилася на 2,6%.

Профіцит торгівлі послугами зріс до 4,8 млрд US \$ переважно за рахунок карантинних заходів – скорочення витрат осіб, які подорожують за кордон, і короткострокових мігрантів – у 1,8 рази. Також зменшився імпорт транспортних послуг – у 1,4 рази та інших ділових послуг – на 17,4%. Експорт послуг знизився переважно за рахунок витрат осіб, які подорожують Україною – у 4,3 рази, транспортних послуг – на 19,5% і експорту послуг із переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам – на 18,0%. Очікувано експорт комп'ютерних послуг мав тенденцію до зростання – на 20,4%. У 2019р. він збільшився в 1,3 рази.

В загальному результати показані в табл. 2.1.1 [57].

Таблиця 2.1.1.

Основні результати платіжного балансу України за 2020р., US \$

Статті платіжного балансу	2019	2020	2020р.
А. Рахунок поточних операцій	-4124	6224	профіцит
Баланс товарів та послуг	-12511	-1790	дефіцит
Баланс товарів	-14261	-6604	дефіцит
Баланс послуг	1750	4814	профіцит
Баланс первинних доходів	1924	4252	профіцит
Баланс вторинних доходів	6463	3762	профіцит
В. Рахунок операцій з капіталом	38	-3	дефіцит
С. Фінансовий рахунок	-10066	4231	профіцит
D. Зведений баланс (= A + B - C=E)	5980	1990	профіцит
Е. Резерви та пов'язані статті (= E.1 - E.2 - E.3 = D)	5980	1990	профіцит

В загальному, за 2020р. зведений платіжний баланс України сформувався з профіцитом в 2,0 млрд US \$. Для порівняння – в 2019р. – 6.0 млрд US \$.

Формування профіциту зведеного балансу разом із чистими залученнями від МВФ – 975 млн US \$ приводить до зростання міжнародних резервів до 29,1 млрд US \$, а це забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 4,8 місяця.

В умовах несприятливого зовнішнього середовища в Азербайджані сальдо поточного рахунку (БПР), ключова складова платіжного балансу, у 2020р. було близьким до рівноваги. На сальдо поточного рахунку вплинули зміни основних експортних цін. У цей період не нафтовий сектор продовжував покращуватись. В контексті пандемії падіння імпорту товарів та послуг у ненафтовому секторі врівноважило платіжний баланс.

В таблиці 2.1.2. представлені основні показники платіжного балансу Азербайджану в 2020р. [69]

Таблиця 2.1.2.

Основні показники платіжного балансу Азербайджану в 2020р., млн US \$

Статті платіжного балансу	2020	Висновки 2020р.
Баланс поточних операцій	-227,6	дефіцит
Зовнішньоторговельний баланс	2511,6	профіцит
Баланс послуг	-2840,7	дефіцит
Баланс первинних доходів	-456,3	дефіцит
Баланс вторинних доходів	557,8	профіцит
Рахунок капіталу	-7,4	дефіцит
Фінансовий рахунок	-2400,8	дефіцит
Чисті фінансові активи	1232,5	профіцит
Чисті фінансові зобов'язання	-1168,3	дефіцит
Балансуючі статті	648,1	профіцит
Загальний платіжний баланс (резерви країни, зміна активів; «+» збільшення, «-» зменшення)	-1987,7	дефіцит

Дефіцит поточного рахунку на 2020р. становив 227,6 млн US \$ або 0,5% ВВП. В 2019р. спостерігали профіцит у 4,4 млрд US \$. У нафтогазовому секторі профіцит РЕВ зменшився у 2,3 рази до 5,1 млрд. US \$, тоді як дефіцит РЕВ у не нафтовому секторі зменшився на 25,4% - до 5,3 млрд. US \$.

Зовнішньоторговельний оборот у 2020 р. склав 22,7 млрд. US \$, профіцит у нафтогазовому секторі – 8,9 млрд. US \$ та 6,4 млрд. US \$ у не нафтовому секторі. За звітний період Азербайджан мав торгові відносини зі 183 країнами. 16,8% зовнішньої торгівлі припадає на країни-члени СНД і 83,2% на інші країни.

Експорт товарів за звітний період склав 12,6 млрд. US \$ – зменшився на 36,6%. Обсяги експорту у нафтогазовому секторі визначалися зниженням цін на сирю нафту на світових ринках нафти. Обсяг експорту нафти і нафтопродуктів зменшився на 40% до 10,8 млрд. US \$.: з експортованих нафтопродуктів 8,2 млрд. US \$ припало на сирю нафту, а 0,4 млрд. US \$ – на продукти нафтопереробки. У 2020р. експорт не нафти зменшився на 4,3% – до 1,8 млрд. US \$.

Товарний імпорт у 2020р. зменшився на 11,1% до 10,1 млрд. US \$. Загальна вартість імпорту споживчих товарів склала 4,3 млрд. US \$, з них 1,5 млрд. US \$ – продовольчі товари. Імпорт у не нафтовому секторі зменшився на 13,3% до 8,2 млрд. US \$. У структурі ненафтового імпорту збільшився імпорт фармацевтичної продукції на 27,2%, мила та миючих засобів – на 22,5%, рослинної продукції – 13,8%, залізничних транспортних засобів – у 2,1 рази, тютюну та тютюнових виробів – на 27%, меблів – на 23,9%, металів – на 22,6%, каменю та виробів з дерева – на 14,6%, цукру – на 14,3%, алкогольних та безалкогольних напоїв – на 11,7%, крупів – на 10,1%, виробів з дерева – на 9,3%, але зменшився імпорт паперової продукції – на 0,9%) та легкових автомобілів – на 0,7%.

У структурі імпорту частка машин та обладнання та товарів, залучених за рахунок іноземних інвестицій, склала 0,8 млрд. US \$, Що становить 8,1%.

До 2020р. загальний обсяг послуг в економічних відносинах Азербайджану із зарубіжними країнами становив 8 млрд. US \$. З них 5,4 млрд. US \$ – це послуги, які нерезиденти надають резидентам Азербайджану, а 2,6 млрд. US \$ – послуги, що надаються резидентами Азербайджану резидентам іноземних країн. Загалом дефіцит балансу послуг зріс на 8,6% – до 2,8 млрд. US \$

Дефіцит балансу послуг у нафтогазовому секторі (головним чином будівельних та інших побутових послуг) склав 2,4 млрд. US \$ – збільшення на 31,4%. Дефіцит послуг у не нафтовому секторі склав 0,4 млрд. US \$ – зменшення на 45,4%.

36,5% обороту взаємних послуг припадає на частку транспортних послуг. 55,8% транспортних послуг на суму 2,9 млрд. US \$ пов'язані з використанням транспортних послуг нерезидентами в Азербайджані. Вартість транспортних

послуг, що надаються азербайджанськими резидентами нерезидентам, становила 1,6 млрд. US \$, а транспортних послуг, що надаються нерезидентами азербайджанським резидентам, становила 1,3 млрд. US \$.

За 2020р. експорт транспортних послуг у не нафтовому секторі зріс на 38,8%, тоді як імпорт зменшився на 10,7%. Як результат, дефіцит транспортних послуг, який становив 350,5 млн. US \$ у 2019р. був замінений профіцитом у 342,7 млн. US \$ у 2020р.

В 2020р. оборот взаємовигідних туристичних послуг зменшився в 4,9 рази і склав 715,9 млн. US \$. Протягом звітного періоду надлишок імпорту (411,7 млн. US \$) та експорту туристичних послуг (304,2 млн. US \$) призвів до дефіциту в 107,5 млн. US \$. За цей період кількість громадян Азербайджану, які виїжджають за кордон, зменшилась у 4,8 рази, а кількість іноземних громадян, які перебувають в Азербайджані, зменшилась у 4 рази. Обсяг туристичних послуг, що надаються азербайджанським жителям іноземними країнами, склав 411,7 млн. US \$. 88,2% від нього – через особисті поїздки громадян Азербайджану (без урахування імпорту).

За звітний період обсяг будівельних послуг, що надаються нерезидентам у не нафтовому секторі, зменшився на 8,5% до 28,9 млн. US \$. Обсяг інших бізнес-послуг, що виплачуються нерезидентам у не нафтовому секторі, зменшився на 21,9% до 745 млн. US \$.

Протягом звітного періоду сальдо первинного доходу демонструвало дефіцит 1,4 млрд. US \$ для нафтогазового сектору та профіцит у 1 млрд. US \$ для не нафтового сектору. В результаті дефіцит балансу первинного доходу зменшився в 4,5 рази і склав 456 млн. US \$. Загальний оборот надходжень і платежів за початковим доходом склав 4,2 млрд. US \$ 55,5% (2,3 млрд. US \$) – це виплати нерезидентів з Азербайджану. Основна частина цієї суми – 1,1 млрд US \$ – це репатріація доходів іноземних інвесторів у міжнародні нафтогазові консорціуми (переважно у формі сирової нафти), нерезидентів (у вигляді виплат відсотків за портфелями іноземних цінних паперів) – відсотки, сплачені за користування позиками (0,5 млрд. US \$) та інші платежі (0,4 млрд. US \$).

За прогнозами уряду Азербайджану, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу в 2021р. досягне 1 млрд. 377,2 млн. US \$ або 3,1% ВВП, у 2022р. – 518,5 млн. US \$ або 1,1% ВВП. Починаючи з 2023р., дефіцит поточного рахунку буде замінений профіцитом у розмірі 724 млн. US \$ або 1,4% ВВП. У 2024 р. профіцит платіжного балансу на поточному рахунку складе 1 млрд. 193,2 млн. US \$ або 2,3% ВВП.

На думку азербайджанського уряду, ситуація з платіжним балансом багато в чому буде залежати від цін на нафту на світових ринках.

Отже, в результаті аналізу платіжних балансів ми склали уявлення про стан зовнішньоторговельної діяльності країн. Зокрема, в Україні експорт послуг перевищував імпорт, тоді як експорт товарів був менше їх імпорту. В Азербайджані основним товаром на експорт є нафта, тому в звітах робиться на це явний акцент.

Зосередившись на експорті і імпорті товарів та послуг, ми дійшли висновку, що результати аналізу платіжного балансу дають досить повне уявлення про подальший розвиток експортної політики держави.

2.2. Аналіз динаміки та структури експорту України за товарними групами та країнами

Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», експорт (експорт товарів) – це продаж товарів українськими суб'єктами ЗЕД іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів [49].

Як було сказано в 1 розділі, експортна політика держави – це політика реалізації на зовнішніх ринках товарів. Вона спрямована на реалізацію економічного потенціалу країни на зовнішніх ринках [59, с. 24]. Для визначення перспектив розвитку експортної політики держави необхідно розуміти стан речей на поточним момент часу. Без сумніву, аналіз платіжного балансу, який ми провели в пункті 2.1. розкриває суть експортної діяльності, але з огляду на її багатогранність, ми можемо більш детально дослідити дану сферу.

Отже, проаналізуємо динаміку експорту товарів та послуг України за період з 2010 по 2020 рр. В табл. 1.2.3. наведено обсяги експорту товарів та послуг та обчислені темпи приросту до попереднього року. На рис. 2.2.3. темпи приросту представлені візуально.

Таблиця 2.2.3.

Аналіз динаміки експорту товарів та послуг України за 2010-2020рр. [47]

Рік	Обсяг експорту, US\$	Темпи приросту до попереднього року, %
2010	63556000000	
2011	59177000000	-6,89
2012	53944000000	-8,84
2013	46008000000	-14,71
2014	47862000000	4,03
2015	65436000000	36,72
2016	81719000000	24,88
2017	86516000000	5,87
2018	83652000000	-3,31
2019	65626000000	-21,55
2020	60673000000	-7,55

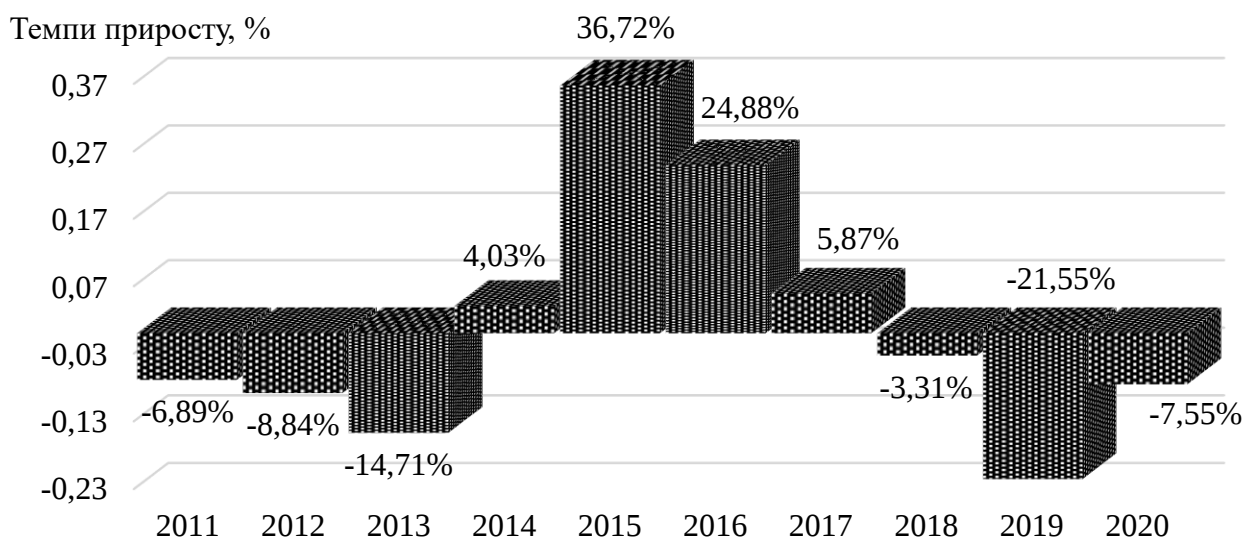

Рис. 2.2.3. Темпи приросту експорту товарів та послуг України за 2011-2020рр.

Ми можемо сказати, що вже в 2018р. обсяги експорту почали скорочуватися. А в 2019р. вони значно зменшилися – на 21,55%. Основна причина – впровадження карантинних заходів, що суттєво вплинуло саме на експорт. В 2020р. обсяги експорту хоч також скоротилися в порівнянні з 2019р., але значно менше.

Зупинимося детальніше на експорті товарів, які складають більшу його частку. В 2020р. сукупний обсяг експорту товарів з України склав 45,164 млрд US \$, що на 2,01% менше ніж в 2019р. В 2019р. експорт товарів зменшився на 927 млн US\$. – з України було поставлено товарів на суму 46,091 млрд US\$.

Основними напрямками експорту товарів з України в 2020р. були такі – рис. 2.2.4. [47].

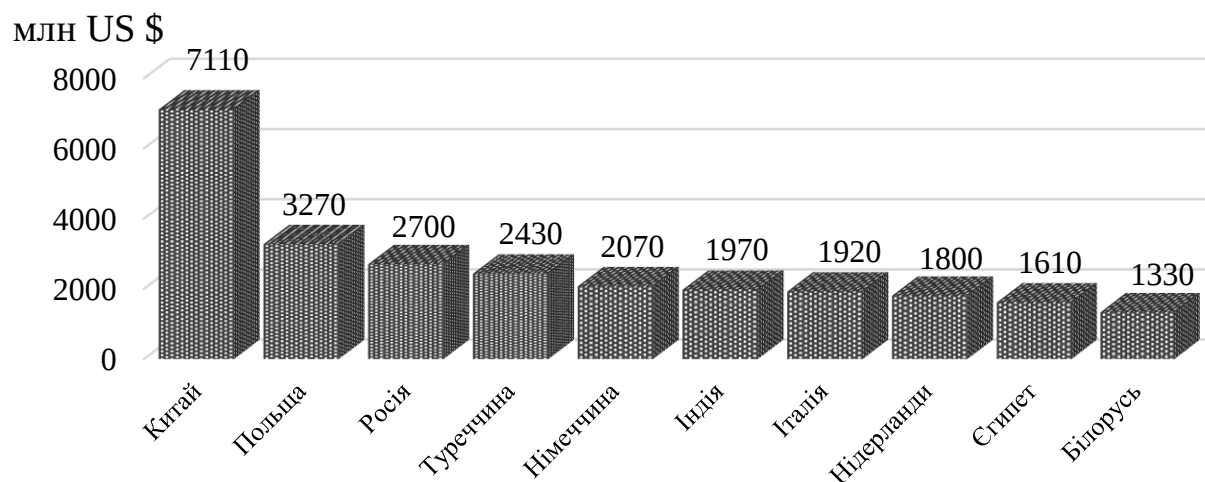

Рис. 2.2.4. Обсяги експорту товарів з України в країни світу, млрд US \$.

Абсолютним лідером є Китай, експорт товарів з України до Китаю складає 7,11 млрд US \$. На другому місці Польща, обсяг експорту складає 3,27 млрд US \$.

Україна експортує товари і в інші країни світу, частка цих товарів порівняно з Китаєм менша, але частка експорту в наступні за ним 9 країн варіює від 7 до 3% – рис. 2.2.5. При цьому частка експорту в 10, представлених на рис. 2.2.4. країн, загалом складає 53,27%, 46,73% – експорт товарів в інші країни світу. Це свідчить про досить значну диверсифікацію.

Узагальнено структура експорту з України в 2020р. представлена такими товарними групами – рис. 2.2.6. Детальніше про обсяги та товарні групи – в дод. F.

Аналіз структури експорту за товарними групами дозволяє зробити висновки про ті товари, які економіка країни виробляє в достатній кількості і якості, щоб вони були затребуваними і конкурували на міжнародному ринку, тобто стосовно яких має конкурентні переваги.

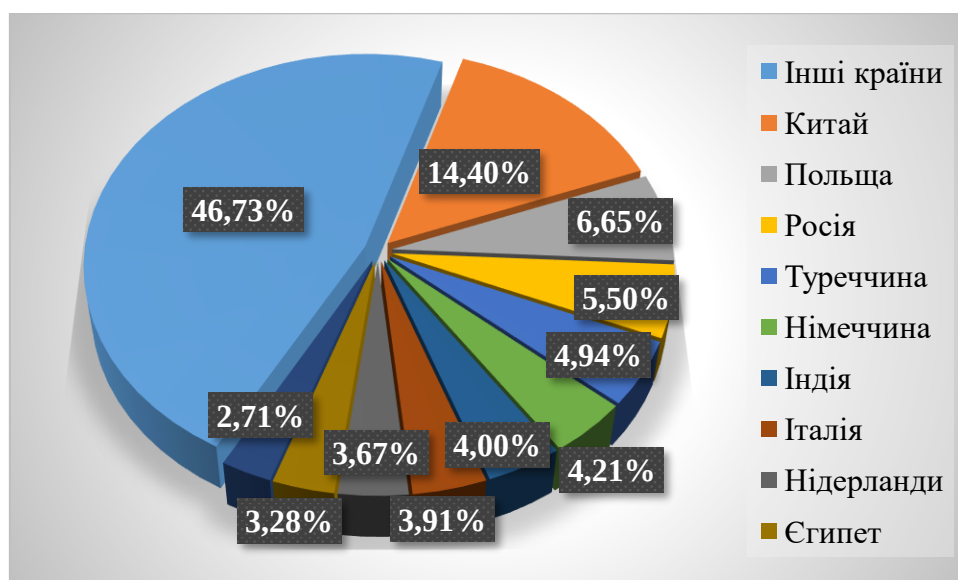

Рис. 2.2.5. Структура експорту товарів з України в країни світу, % [47]

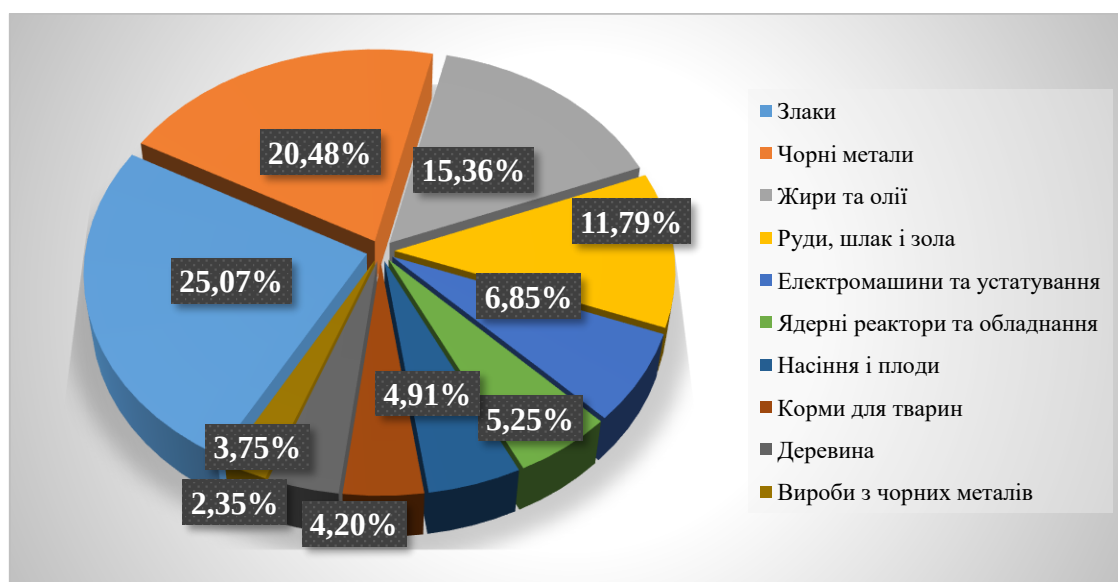

Рис. 2.2.6. Структура експорту товарів з України за товарними групами, % [47]

Серед товарів в обсязі експорту України на першому місці злаки – 25,07% або 9,41 млрд US \$, на другому місці чорні метали – 15,6% або 7,68 млрд. US \$, на третьому – жири та олії – 11,7% або 5,76 млрд. US \$. В структурі немає товарів, часка яких суттєво відрізняється. Проте в списку представлено декілька груп товарів агропромислового комплексу. Звідси випливає, що на сьогодні основними експортними галузями економіки є сільське господарство, окрім того – металургійна промисловість (металопродукція), машинобудівна та деревообробна,

частка яких становить понад 50% українського експорту. Інші товари експортуються в меншій кількості, але їх сумарна частка складає 76,19%.

Детально обсяги та структура експорту окремих українських товарів, які користуються найбільшим попитом в світі, представлено в дод. Ф.

В Україні за результатами в 2020р. експорт послуг складав 11,2 млрд. US \$. Порівняно з 2019р. він зменшився на 4461,8 млн US \$ або на 28,5%.

Обсяги експорту товарів з України в країни світу представлені на рис. 2.2.7., структура – на рис. 2.2.8.

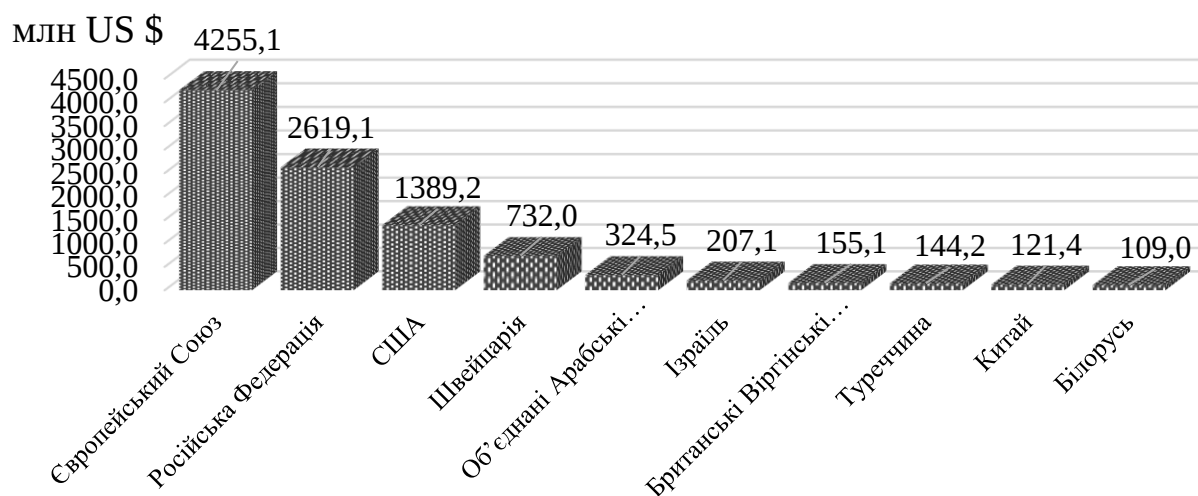

Рис. 2.2.7 Обсяги експорту послуг з України в країни світу, млрд US \$ [47]

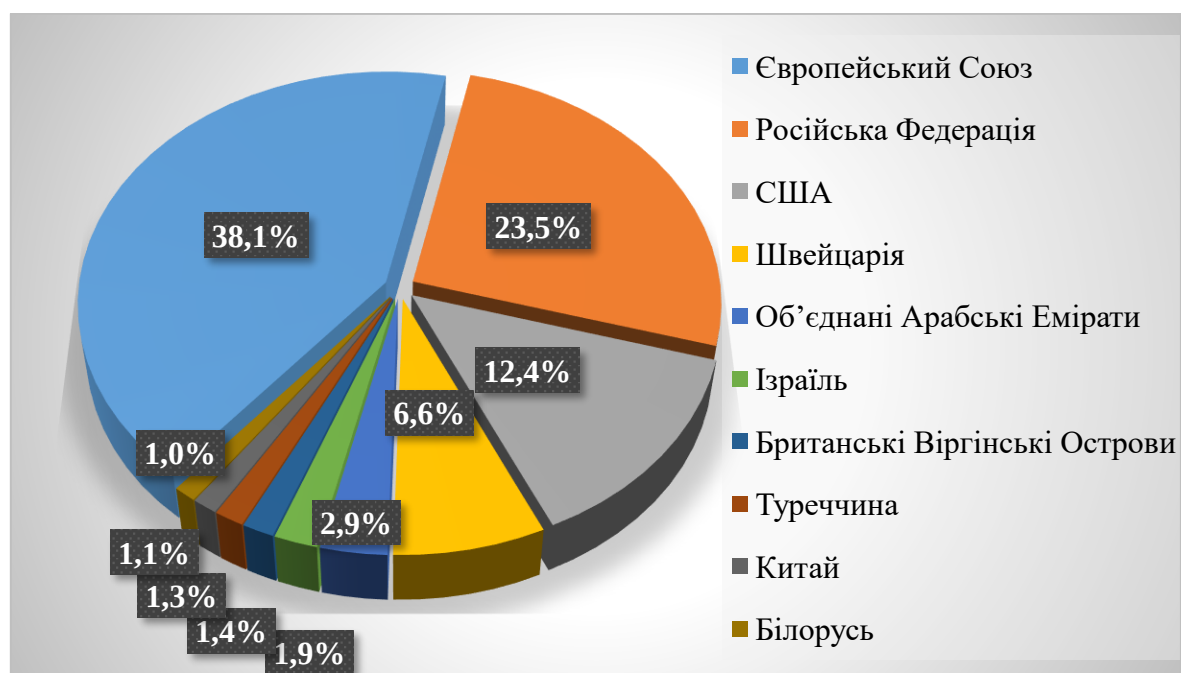

Рис. 2.2.8. Структура експорту послуг з України в країни світу, % [47]

На рис. 2.2.9. представлена структура експорту послуг за видами.

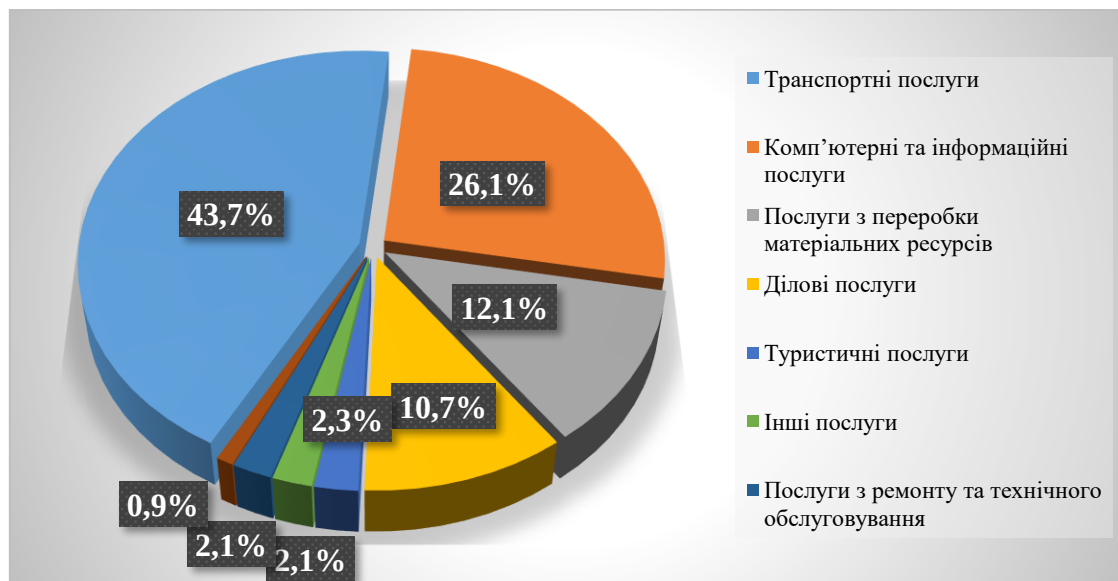

Рис. 2.2.9. Структура експорту послуг з України в країни світу, % [47]

В 2020р. найпопулярнішими послугами українських спеціалістів на експорт були транспортні послуги, 26,1% склали комп'ютерні та інформаційні, 12,1% – послуги з переробки матеріальних ресурсів, 10,7% – ділові. Частка інших послуг порівняно невелика.

Частка експорту товарів та послуг до Євро Союзу (ЄС) традиційно велика. ЄС є стратегічний партнером України. Тому проаналізуємо окремо експортну діяльність до ЄС. В 2-2р. Обсяги експорту товарів та послуг до ЄС в розрізі країн представлена на рис. 2.2.10. [47].

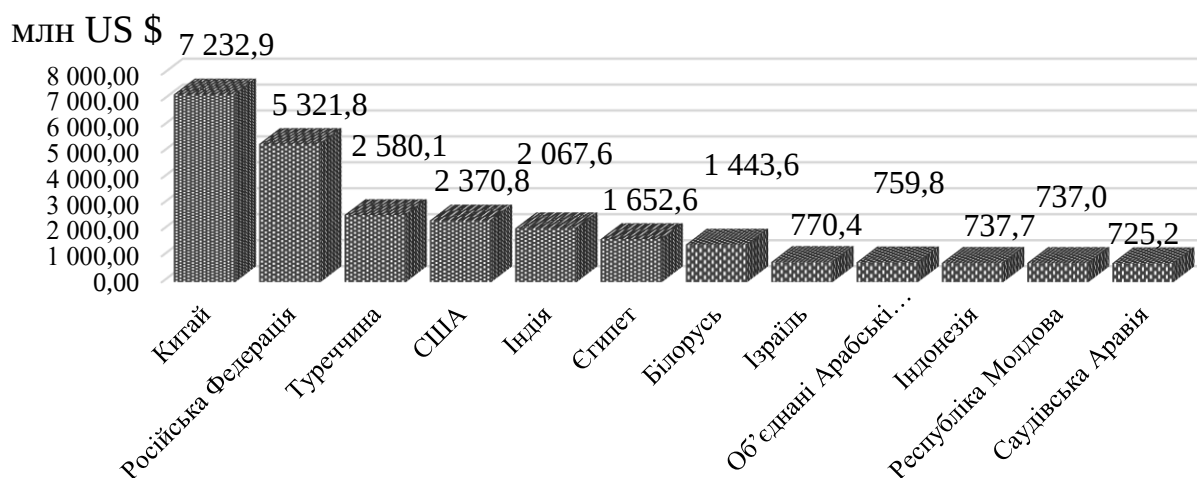

Рис. 2.2.10. Обсяги експорту товарів та послуг з України до ЄС в 2020р. млн US \$

На рис. 2.2.11. та 2.2.12. представлена структура експорту товарів та послуг з України до ЄС в розрізі країн та товарних груп відповідно.

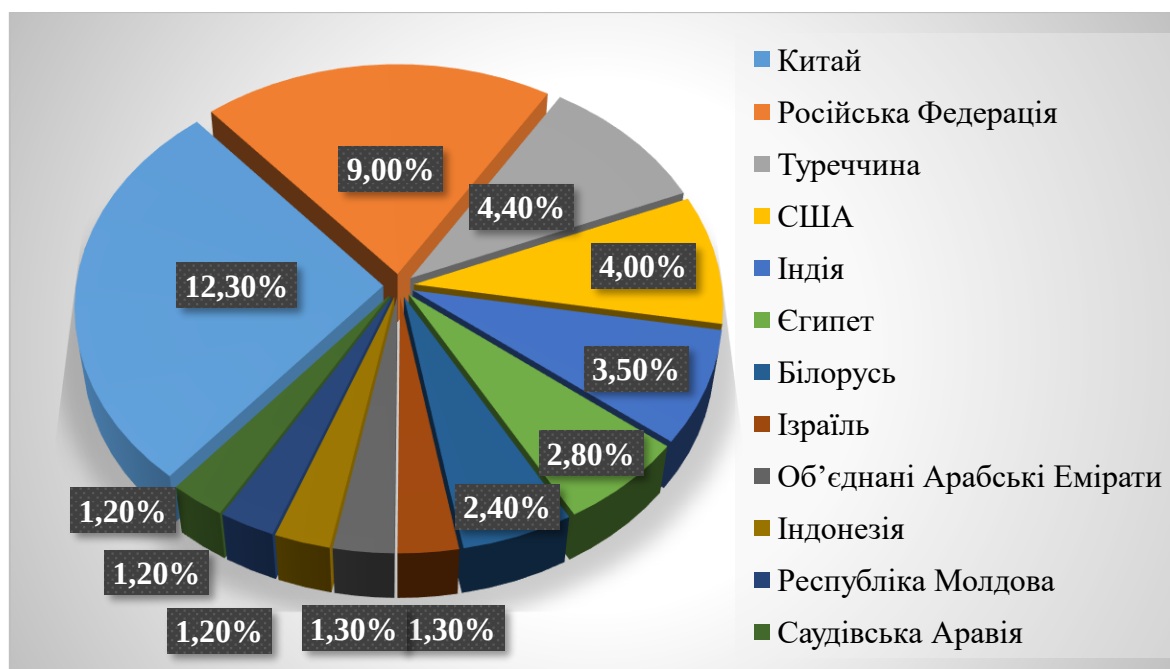

Рис. 2.2.11. Структура експорту товарів та послуг з України до ЄС в 2020р. [47]

Рис. 2.2.7 Обсяги експорту послуг з України в країни світу, млрд US \$. [47]

Україна продала до ЄС товарів та послуг на 21,9 млрд. US \$, з них товарів на 18,6 млрд. US \$, послуг на 4,3 млрд. US \$. Порівняно з 2019р. експорт товарів до країн ЄС скоротився на 10,3% або на 2138,6 млн US \$.

Зважаючи на отримані результати, можна сказати, що Україна є промислово-аграрною країною з переважанням продукування сировини і це певною мірою визначає її експортну діяльність.

2.3. Аналіз динаміки та структури експорту Азербайджану за товарними групами та країнами

По аналогії до попереднього аналізу, проаналізуємо динаміку експорту товарів та послуг Азербайджану за період з 2010 по 2020 рр. В табл. 1.2.3. наведено обсяги експорту товарів та послуг та обчислені темпи приросту до попереднього року. На рис. 2.3.4. темпи приросту представлені візуально [3, 4].

Таблиця 2.3.4.

Аналіз динаміки експорту товарів та послуг Азербайджану за 2010-2020рр.

Рік	Обсяг експорту, US\$	Темпи приросту до попереднього року, %
2010	23629741260	
2011	25484473000	7,85
2012	19840498000	-22,15
2013	17578801000	-11,40
2014	20030038000	13,94
2015	32556819000	62,54
2016	35912069000	10,31
2017	36685877000	2,15
2018	37038851000	0,96
2019	28234775000	-23,77
2020	25364597000	-10,17

В 2020р. сукупний обсяг експорту з Азербайджану склав 12,6 млрд US\$, що на 36,6% менше ніж в 2019р. Експорт товарів зменшився на 7,28 млрд US\$ – в 2019р. з Азербайджана було поставлено товарів на суму 19,9 млрд US\$.

Основними напрямки експорту товарів з у в 2020р. були такі – рис. 2.3.13.

Абсолютним лідером є Італія, експорт товарів з Азербайджану до цієї країни складає 4,17 млрд US \$. На другому місці Туреччина, обсяг експорту складає 2,59 млрд US \$. Експорт товарів в інші країни складає порівняно меншу частку в загальному.

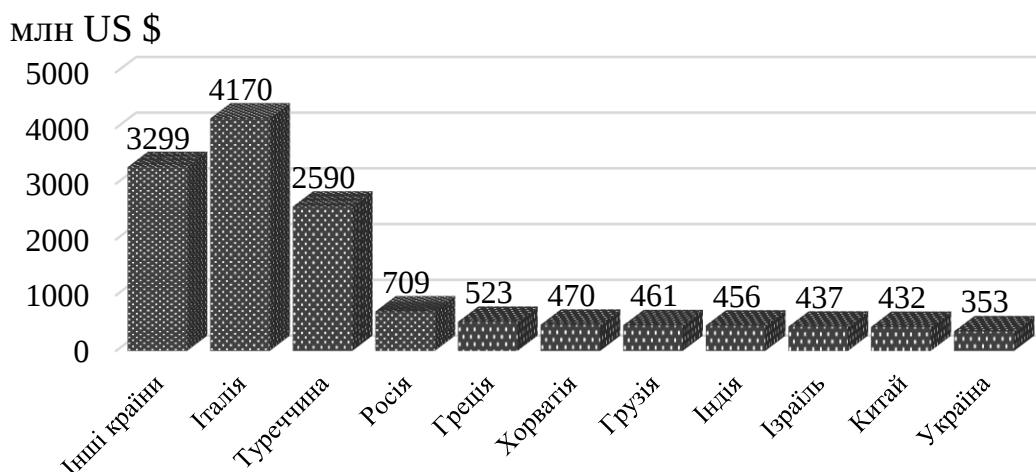

Рис. 2.3.13. Обсяги експорту товарів з Азербайджану в країни світу, млрд US\$[3,4]

Азербайджан експортує товари і в інші країни світу, проте відсоток цих товарів порівняно з країнами-лідерами не високий – рис. 2.3.14.

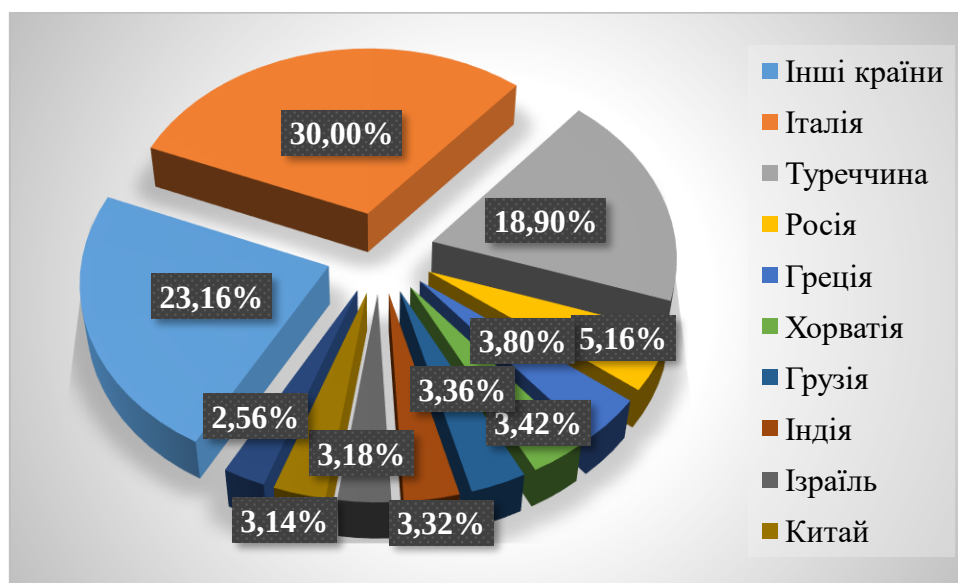

Рис. 2.3.14. Структура експорту товарів з Азербайджану в країни світу, % [3,4]

Також варто відмітити, що 76,84% – це частка експорту країн, представлених на рис., і лише 23,16% – це частка експорту в інші, не враховані на діаграмі, країни. Тобто, експорт Азербайджану має певну суттєву зосередженість в невеликій кількості країн.

Узагальнено структура експорту з Азербайджану в 2020р. представлена такими товарними групами – рис. 2.3.15 [3,4]. Детально обсяги та структура

експорту окремих товарів з Азербайджану, які користуються найбільшим попитом в світі, представлено в дод. G.

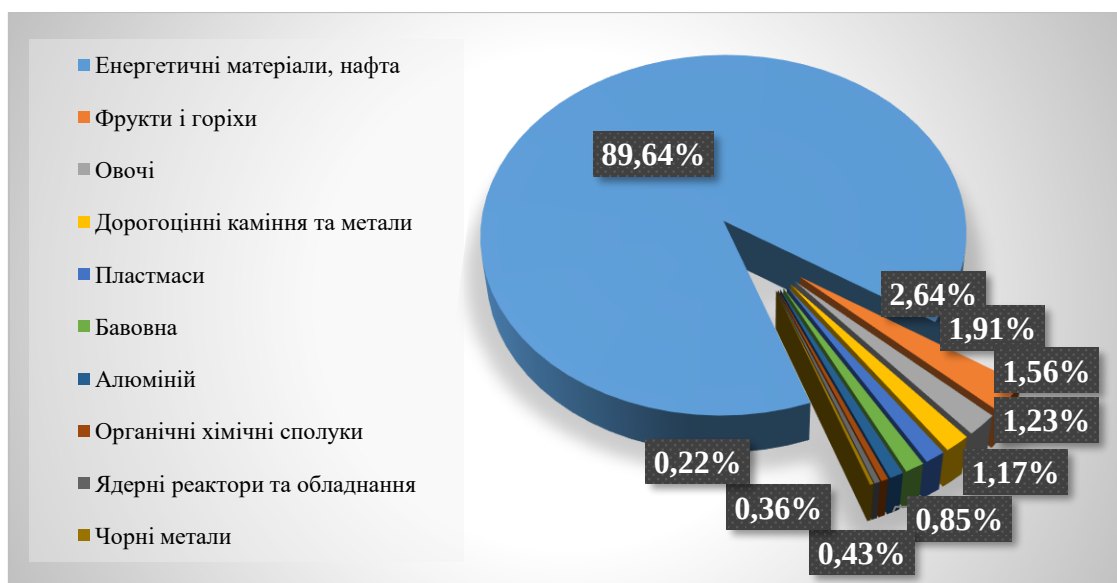

Рис. 2.3.15. Структура експорту товарів з Азербайджану за товарними групами, %

Серед товарів в обсязі експорту Азербайджану на першому місці нафта, сирі нафтопродукти, отримані з бітумінозних мінералів – 68% або 9,36 млрд US \$, на другому місці нафтові гази та інші вуглеводні у газоподібному стані. Це два види товарів, частка яких в загальному обсязі суттєва. Інші товари експортуються в набагато меншій кількості і складають від 2,14 до 0,529%. Детально обсяги та часту експорту цих товарів представлено в дод. G. Зрозуміло, що на товари, які не відображені в табл. G.1 дод. G припадає ще менша частка в експорті.

Експорт послуг з Азербайджану та його динаміка представлена на рис. 2.3.16. [3,4]

В обсязі експорту послуг найбільшу частку мають туристичні послуги, дещо менше – транспортні послуги, інші послуги, не враховані в групах, інші комерційні послуги. Як і в випадку з експортом товарів, в структурі є група, більша за обсягом. Всі інші послуги з Азербайджану значно меншого обсягу – представлені на рис. 2.3.16. нижче, їх відсоток в загальному обсязі відносно невеликий.

Варто відмітити, що в ході аналізу ми відмітили певну закономірність, яку плануємо пояснити в 3 розділі. А саме – в Платіжному балансі Азербайджану, в

статистичних та фінансових звітах інформацію про експортовані послуги окремо від експорту товарів зібрати досить важко. Окрім того, в економіці країни помітно

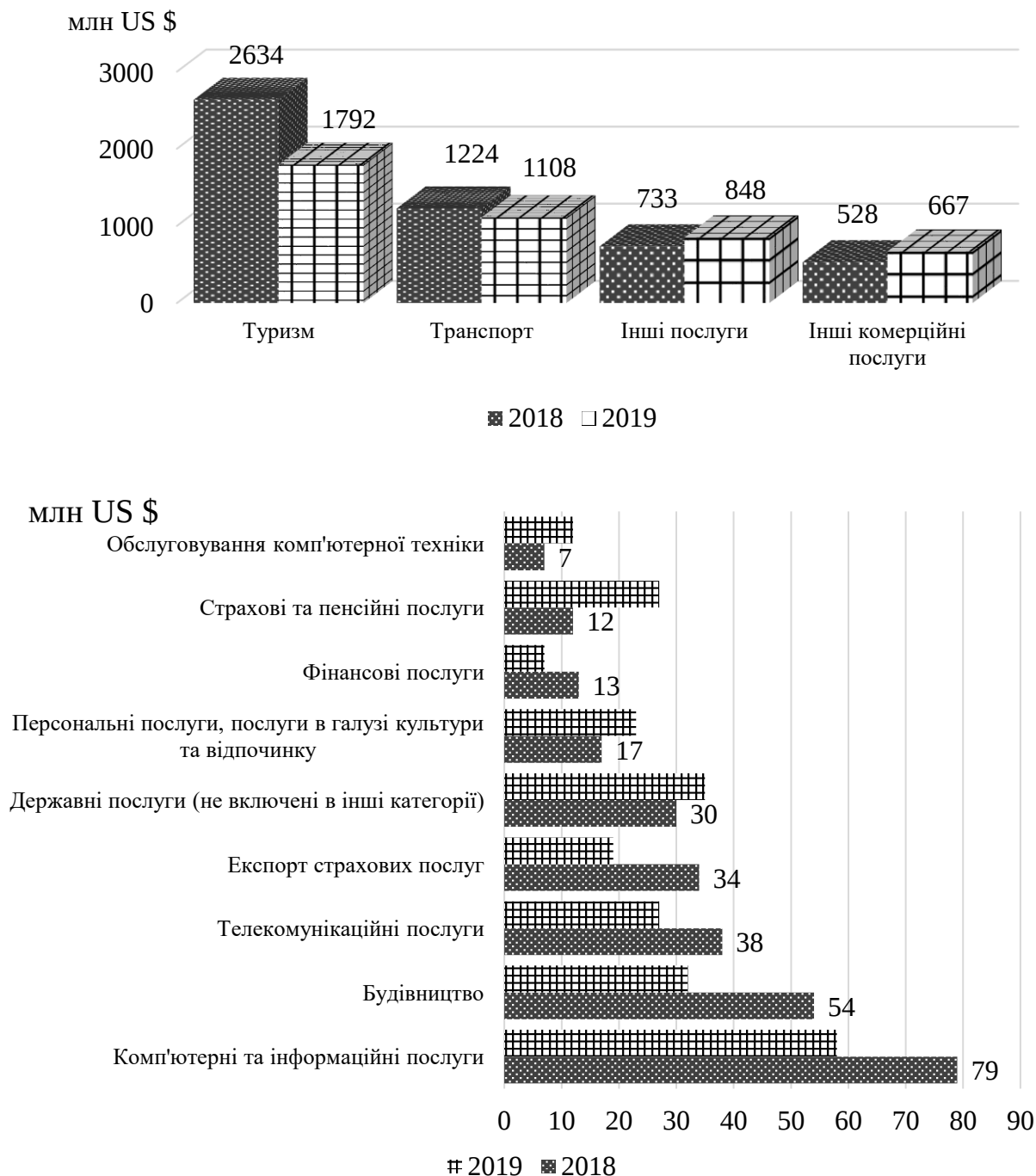

Рис. 2.3.16. Обсяги експорту товарів з Азербайджану в країни світу, млрд US \$

виділяється два сектора – нафтовий і ненафтовий. Експорт нафти, природньо, має найбільшу частку в загальному обсязі. При цьому в експорті переважає саме матеріальна продукція. Такий результат нашоухує на висновок, що експорт в Азербайджані потребує розвитку.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКСПОРТНИХ ПОЛІТИК,
РЕЗУЛЬТАТИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

3.1. Політика України щодо підтримки і стимулювання експорту

В серпні 2013р. розпорядженням Кабінету міністрів України було схвалено «Концепції створення системи державної підтримки експорту України».

Дана концепція була спрямована на вирішення проблеми зниження обсягів експорту товарів та послуг, яке спостерігалось в 2009-2010рр.

Зокрема, в 2019р. обсяги експорту зменшилися в 1,6 рази: обсяги експорту продукції металургійного комплексу – у 2,2 рази; мінеральних продуктів – в 1,8 рази; хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості – в 2 рази, агропромислового комплексу та харчової промисловості – на 12,1%. У 2010 р. обсяг експорту товарів та послуг зріс порівняно з попереднім на 22,04%, в 2011р. – зменшився на 6,89%, в 2012р. – знову зменшився на 8,84%, і в 2013 – на 14,71% (табл. 3.1.1., рис. 3.1.1. [47])

Таблиця 3.1.1.

Обсяги експорту України

Рік	Обсяг експорту, US\$	Темпи приросту до попереднього року, %
2008	82480000000	
2009	52080000000	-36,86
2010	63556000000	22,04
2011	59177000000	-6,89
2012	53944000000	-8,84
2013	46008000000	-14,71

В Концепції було зазначено, що створення системи державної підтримки експорту та сприятливих умов для вітчизняних виробників конкурентоспроможної продукції на зовнішньому ринку є дуже важливою складовою успішної інтеграції України у світовий економічний простір. В експорті України більша частка продукції з низьким ступенем переробки, обсяги експорт незбалансовані, і

вирішення цих проблем потребує від з боку держави впровадження нових підходів до створення національної експортної політики, яка була б спрямована на диверсифікацію експорту та збільшення в його структурі товарів з високою доданою вартістю [47].

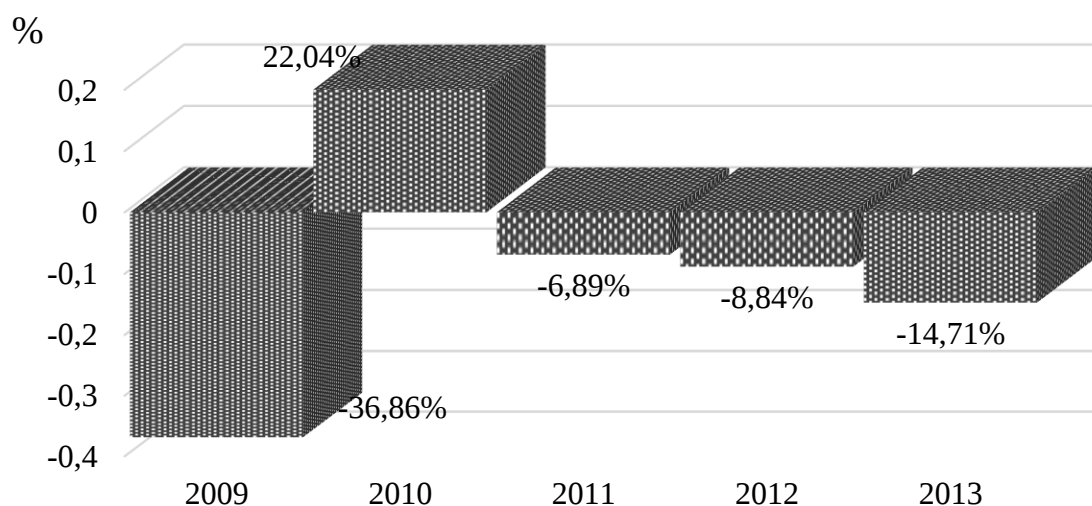

Рис. 3.1.2. Темпи приросту обсягів експорту товарів та послуг в Україні в період з 2009 по 2013рр. [47]

В Концепції було зазначено, що створення системи державної підтримки експорту та сприятливих умов для вітчизняних виробників конкурентоспроможної продукції на зовнішньому ринку є дуже важливою складовою успішної інтеграції України у світовий економічний простір. В експорті України більша частка продукції з низьким ступенем переробки, обсяги експорт незбалансовані, і вирішення цих проблем потребує від з боку держави впровадження нових підходів до створення національної експортної політики, яка була б спрямована на диверсифікацію експорту та збільшення в його структурі товарів з високою доданою вартістю [35].

Перелік актуальних проблем експортної діяльності, зазначених в Концепції, представлено на рис. 3.1.1.

Рис. 3.1.1. Актуальні проблеми експортної діяльності, зазначені в Концепції створення системи державної підтримки експорту України [35]

Задля розв’язання цих проблем в концепції пропонувалося створення системи державної підтримки експорту, основа якої полягатиме в ефективній взаємодії органів державної влади і бізнесового середовища та оптимальному використанні сучасного механізму та інструментів стимулювання експортної діяльності.

Для досягнення мети планувалося впровадити комплекс заходів державного стимулювання експортерів, здійснення яких забезпечувало б створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для збільшення і розширення експорту. Перелік способів і шляхів розв’язання зазначених проблем наведено в дод. Н.

27 грудня 2017р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Експортну стратегію України («дорожню карту» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки. Метою Стратегії є перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успішного виходу на світові ринки. Для досягнення визначеної цілі передбачено: зміцнення комплексної інституційної

основи для стимулювання інновацій; зміцнення інноваційного потенціалу підприємств; поліпшення правових та економічних умов для здійснення торгівлі.

В 2019р. наказом Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства було затверджено Положення про департамент взаємодії з експортерами та просування експорту.

Наразі в Україні впроваджується Реформа підтримка експорту. Мета реформи – підвищення конкурентоспроможності українських товарів і послуг, створення позитивного іміджу країни та забезпечення присутності українських виробників на міжнародних ринках.

Етапи впровадження реформи представлені на рис. 3.1.2.

Рис. 3.1.2. Етапи впроваджується Реформи підтримка експорту [35]

В рамках впровадження Реформи підтримка експорту розробляється Стратегічний документ, в якому визначаються напрями розвитку українського експорту та орієнтири для створення відповідних сприятливих умов. Цей документ називається «Експортна стратегія України». Результати запланованих заходів представлені в дод. І.

Наразі, наприклад, в рамках Реформи затверджено Експортний бренд України «Trade with Ukraine», за допомогою якого українські товари та послуги можна просувати на міжнародні ринки – рис. 3.1.3.

Рис. 3.1.3. Експортний бренд України «Trade with Ukraine»

До головних стратегічних цілей плану входить проведення загального аналізу результатів імплементації Експортної стратегії України за 2017-2021рр., підготовка висновків та рекомендацій, оновлення та подальша актуалізація Експортної стратегії на 2022-2027рр., затвердження секторальних та крос-секторальних стратегій з розвитку перспективних секторів економіки (дод. J).

11 травня 2021р. в Україні було затверджено положення про «Офіс з розвитку підприємництва та експорту». Метою діяльності Офісу – сприяння розвитку та підтримка малого і середнього підприємництва, підтримка та просування експорту товарів, робіт та послуг українських виробників відповідно до програмних документів Кабінету Міністрів України, інших документів державного планування.

Передбачається утворення Наглядової ради у складі представників Секретаріату Кабінету Міністрів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерства цифрової трансформації України.

Така трансформація передбачає, що в Україні вперше з'явиться інституція, що здійснюватиме свою діяльність із метою ефективного розвитку підприємництва та експорту, сприятиме актуалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні та розробці єдиних програм підтримки МСП.

Державну установу «Офіс з просування експорту України» перейменовано на «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» відповідно до рішення Уряду від 10 березня 2021р.

Наразі Офіс з просування експорту за стратегічної та інституційної підтримки Уряду України та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, фінансової підтримки Уряду Німеччини через німецьку федеральну компанію Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH запустив Єдиний експортний веб-портал, який працює у тестовому режимі за посиланням – <https://export.gov.ua>.

Офіс з просування експорту України, розуміючи важливість, у теперішніх реаліях, комплексної, якісної інформаційної підтримки українських експортерів та необхідність створення такого ресурсу, розпочав роботу над його реалізацією.

Створення єдиного веб-порталу є одним з ключових заходів Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 рр., які закладають основу для повномасштабної реалізації ключових ініціатив, призначених розкрити експортний потенціал українських підприємств. Це перший державний портал, який консолідує та об'єднує всю наявну інформацію для експортерів та компаній, зацікавлених в експорті за принципом «єдиного вікна». Питання створення експортного веб-порталу перебувало на контролі в Офісу Президента України та Кабінету Міністрів України як один із невідкладних заходів з проведення реформ та зміцнення експортних спроможностей держави. Тепер це єдина платформа, що консолідує та об'єднує всю наявну інформацію для експортерів та компаній, зацікавлених в експорті. Подібні ресурси є ефективними інструментами, які використовують уряди та організації зі сприяння торгівлі у всьому світі з метою підвищення рівня національного експорту та надання підтримки підприємствам для виходу на нові ринки.

Отже, уряд України спрямовує свої зусилля на підтримку вітчизняного експорту. При цьому зусилля прикладаються й до розвитку в Україні підприємництва, впровадження інновацій, сучасних технологій, стимулювання виробників до підвищення якості продукції, забезпечення її конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

3.2. Впровадження системи заохочення, диверсифікація товарів та послуг як спосіб розширення експорту

Україна розташована в східній Європі. Площа країни – 603548 км², найбільша в Європі. Чисельність населення на 1 квітня 2021р. за даними Державної служби статистики України – 41487960 осіб. Межує з такими країнами як Республікою Білорусь, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Республікою Молдова та Російською Федерацією. На півдні й південному сході має вихід до Чорного та Азовського моря. Клімат переважно помірно-континентальний зі зростанням континентальності з північного заходу на південний схід. Україна –

одна з числа провідних мінерально-сировинних держав світу, має широкий діапазон корисних копалин. Територія України складає 0,4% земної суші, в країні проживає 0,8% населення планети, але її надра містять 5% мінерально-сировинного потенціалу світу. Основні види корисних копалин – кам'яне вугілля, нафта й газ, залізні й марганцеві руди, самородна сірка, кам'яна й калійна солі, нерудні будівельні матеріали, мінеральні води. Вона випереджає РФ, США й інші країни за обсягом розвіданих запасів корисних копалин.

В Україні достатньо розвинена наукова і промислова база. Вона з 2008р. член СОТ. Економіка України – це розвинута промисловість – машинобудування, металургія, суднобудування, виробництво автомобілів, тракторів, турбін, авіаційних двигунів та літаків, обладнання для електростанцій, нафто-газової та хімічної промисловості, військової техніки тощо. Через її територію проходить 5 з 10 міжнародних транспортних коридорів Європи, розвинені всі види транспорту. По території протікають судноплавні Дніпро, Десна, Прип'ять, Дністер, Дунай.

Азербайджан – це держава на перетині Південно-східної Європи та Західної Азії, розміщена на узбережжі Каспійського моря. Кордони країни межують з Росією, Вірменією, Грузією, Туреччиною, Іраном. Країна є членом ООН, ГУАМ та СНД.

Територія Азербайджану знаходиться у субтропічному поясі, розтягнута з північного заходу на південний схід в напрямку Каспійського моря. Це гірська країна, близько 60 % всієї території займають гори, відповідно 40 % – низовини. Площа – 86600 тис. км², чисельність населення за даними Statistika Komitəsi haqqında в 2020р. – 10067100 осіб. На території Азербайджану видобувають нафту – на Апшеронському півострові та під дном Каспійського моря, газ, алуніти, залізну руду, мідь, поліметалеві руди, кам'яну сіль тощо. Відомі більше 600 мінеральних джерел – Істісу, Бадамлинські, Сураханські. Єдине у світі родовище лікувальної нафти Нафталан знаходиться на схід від Гянджі.

Азербайджан є індустріально-аграрною країною. Це країна, де головним видом природної сировини є нафта – основний нафтогазовидобувний район Закавказзя. Природньо, що основними галузями економіки є нафто- і

газовидобувна, нафтопереробна. Також в Азербайджані виробляється обладнання для нафтовидобутку, видобування рудо, розвинуті такі види діяльності як металургія, цементна, хімічна і нафтохімічна, текстильна промисловість, машинобудування.

Ми коротко розглянули загальні характеристики двох досліджуваних держав з метою показати як відрізняється їх природний потенціал. Відомо, що для ефективності експортної діяльності в країни мають бути певні конкурентні переваги. Конкурентні переваги формуються під впливом багатьох чинників, в тому числі і перерахованих нами. Природні ресурси не завжди є головним чинником перспективного розвитку. Прикладом є економіка Японії – одна з найрозвиненіших економік світу. Відомо, наприклад, що сільськогосподарські угіддя Японії складають близько 13 % її території. Країна має значні поклади мінералів, бідна на енергетичні ресурси та метали. Основою розвитку країни є наука і освіта. але бідна на метали.

Звідси випливає, що в Україні більше можливостей і більший потенціал щодо розвитку багатьох видів діяльності. Азербайджан в даному плані дещо обділений. Економіка країни має за основу використання тих природних ресурсів, які є на її території. Саме тому використання нафти як основного ресурсу є основою розвитку національної економіки.

Серед спеціалістів побутує думка, що природні ресурси обмежені. Оптимістичні прогнози – підвищений попит на нафту почне поступово падати вже через 10-15 років. [54]. По традиції вважається, що інвестиції в нафтогазову промисловість надзвичайно прибуткові. По суті, висока норма дохідності – це винагорода за підвищені ризики. А зважаючи на тенденції в галузі, суттєві коливання цін і велику залежність від багатьох зовнішніх чинників, досить ризиковано покладатися лише на одну досить нестабільну галузь на перспективу. Тому, проаналізувавши структуру експорту Азербайджану, ми можемо в якості рекомендації запропонувати підвищувати диверсифікацію експорту з країни. В даній країні є потенціал щодо розвитку інших галузей, наприклад сільське господарство, виноробство,

В даному напрямку в Азербайджані проводиться значна робота.

Варто додати, що за офіційною заявою компетентних спеціалістів Азербайджанського фонду заохочення експорту та інвестицій (AZPROMO), продукція азербайджанської економіки продається у всіх країнах світу. Проте, на нашу думку, експорт Азербайджану не збалансований. В ньому на сьогодні переважають продукти нафтової промисловості. В досліджених нами документах Державного комітету статистики і Центрального банку Азербайджанської Республіки чітко прослідковується тенденція ділити всі галузі на нафтові і ненафтові. Перебудувати економіку негайно не можливо і недоцільно. Азербайджан може використовувати нафтові ресурси ще багато років.

Але починати розвивати інші галузі має смисл вже зараз. Як, наприклад, уряд Азербайджану планує збільшити до 2026р. ненафтовий експорт до \$ 3,6 млрд. [1]. За словами президента AZPROMO Юсифа Абдуллаєва, в 2021р. в економіці Азербайджану очікується спад ненафтового експорту на 7,5-8%, проте мета уряду і AZPROMO до кінця 2025р. подвоїти ненафтовий експорт – до 3,6 млрд. US \$ [1].

Варто зауважити, що розвивати ненафтову галузь також потрібно збалансовано. В структурі Азербайджану, як і України, чітко прослідковується, що в країні конкурентоспроможною є сільськогосподарська продукція. Азербайджан постачає на зовнішні ринки таку ненафтову продукцію як хурма, золото, томати, бавовна. На жаль, як і в Україні, в експорті переважає сировина, а не готові вироби. На що автор статті саркастично висловлюється: «Азербайджану варто кардинально зайнятися розвитком галузей переробної промисловості, так як жовтневий (2019) експорт ненафтового сектора очолила хурма» [36].

Варто відмітити, що в 2021р. Азербайджан планує розширити географію експорту томатів в країни Персидської затоки і Європи. За даними статистики, в 2019р. Азербайджан експортував 174548000 тон томатів на суму 189292,29 млн US \$, в 2020р. прибуток від експорту томатів збільшився на 6,7%. Основним партнером експорту томатів була Росія – 2019р. – 98% всіх експортованих Азербайджаном томатів, 2020р. – 95%.

Азербайджан і надалі планує диверсифікувати географію експорту томатів. Досить тісні стосунки Азербайджану з Росією. Крім усього іншого в Росію країна продає томати і яблука. Азербайджан розвиває стосунки з європейськими країнами на предмет експорту в ці країни овочів та фруктів.

Також Азербайджан нарощує випуск автомобілів і визначає цільові ринки для експорту. По даним Державного митного комітету, в 2018р. експорт алкогольних і безалкогольних напоїв і оцту склад 16,249 млн US \$, в 2019р. – на суму більшу 20,276 млн US \$.

Позитивні результати експортної діяльності Азербайджану – це результати зусиль, які прикладаються урядом країни щодо його розвитку, тобто досить ефективні експортна політика.

Шлях до таких результатів розпочався в 2003р. зі створення Фонду заохочення експорту та інвестицій в Азербайджані [64]. Це спільна державно-приватна ініціатива, утворена Міністерством економіки Азербайджану. Мета створення AZPROMO – сприяння економічному розвитку через залучення іноземних інвестицій та стимулювання експорту в нафтовій галузі. AZPROMO консультує іноземні компанії, які цікавляться інвестиційним потенціалом Азербайджану. З іншого боку, AZPROMO допомагають консультаціями вітчизняним виробникам щодо зовнішніх ринків та торгових правил. AZPROMO використовує свої розповсюджені міжнародні мережеві можливості. Беруть членство у Всесвітній асоціації агентств щодо заохочення інвестицій (WAIPA), мають офіси в багатьох країнах світу.

Ще однією результативною ініціативою уряду Азербайджану є впровадження системи заохочення експорту в Азербайджані дозволить значно розвинути внутрішнє виробництво, започатковану в 2016р. [11]. Все розпочалося з масштабних економічних реформ Президента Азербайджану Ільхама Алієва. Бізнес-клімат та інвестиційний в Азербайджані значно поліпшився. В той час Кабінет міністрів країни затвердив порядок виплати заохочень особам, зайнятим експортом ненафтової продукції, перелік ненафтової продукції, на яку поширюється механізм заохочення експорту, а також коефіцієнти, які

застосовуються до них [11]. Заохочення стосується тільки товарів, вироблених в Азербайджані. Даною ініціативою можуть скористатися виробники визначеного переліку продукції: натуральний мед, сухофрукти, хурма, гранати, борошняні кондитерські вироби, консервовані овочі, фрукти, горіхи і фундук, джеми, варення, фруктові желе, мармелад, фруктові, горіхові пюре і паста, фруктові та овочеві соки, соуси, приправи, мінеральні води, газувата вода, безалкогольні напої, вино і виноградне сусло, коньяк, бренді, лікер, ворсові і безворсові килими ручної роботи, і інші товари, зазначені в списку [11]. Товари обрані з міркувань їх високого експортного потенціалу. Особливо виділені такі товари – вино й інша алкогольна продукція, враховуючи Державну програму з розвитку виноградарства і виноробства. Підприємці Азербайджану сприйняли програму з великим інтересом. Згідно з механізмом заохочення, уряд повертає експортеру 3% митної вартості товару, збільшеної на коефіцієнт від одного до двох. В 2020р. дану систему заохочення було подовжено. Природньо, система була розрахована на досить тривалий час, проте результати виразилися в збільшенні і диверсифікації експорту.

В 2020р. в рамках механізму стимулювання експорту з держбюджету експортерам нафтових продуктів в Азербайджані було виплачено 9,6 млн манатів. Вартість їх експортованої продукції – близько 165,7 млн US \$. А починаючи з 2016р. азербайджанські експортери отримали майже 17 мільйонів манатів у вигляді заохочувальних премій за поставку на світові ринки вітчизняної продукції [2].

В процесі аналізу експорту Азербайджану ми встановили, що розвитку експорту послуг в державі приділяється досить мало уваги. Це відображається, наприклад, в тому, що у Платіжному балансі не деталізується експорт послуг, в офіційних джерелах статистичної інформації щодо експорту послуги практично не відображені. Тому ми вважаємо, що одним напрямком розвитку експорту взагалі є увага до послуг як до джерела підвищення доходів від експортної діяльності.

Загалом напрями державної політики розвитку експорту в Азербайджані представлено на рис. 3.2.4.

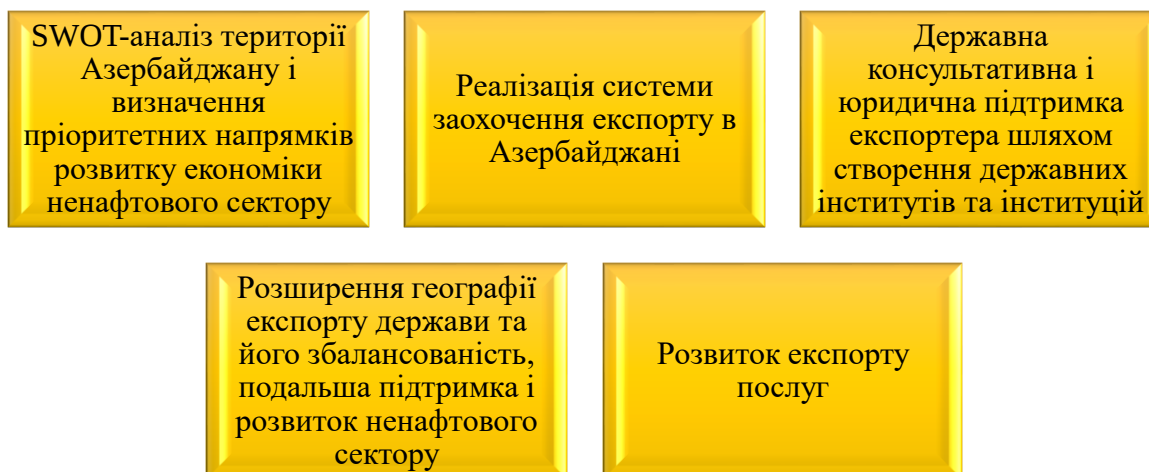

Рис. 3.2.4. Напрями державної політики розвитку експорту в Азербайджані

Таким чином, впровадження нових і підтримка існуючих заходів щодо проведення експорту дозволить отримати кращі результати.

3.3. Використання зарубіжного досвіду стимулювання експорту

В умовах, коли для кожної країни стає абсолютною необхідністю достойно представляти свою продукцію на світовому ринку, важливо, щоб вітчизняні виробники слідували не тільки загальнодержавним пріоритетам і наказам орієнтуватися на розширення своєї діяльності на кордони, але й були зацікавленими в цьому самі. Як ми вже зазначали, в умовах постійно зростаючої конкуренції, важливо, щоб продукція представлена на ринку була конкурентоспроможною, тобто якісною, корисною, влаштовувала покупців ціною. Всі країни прагнуть розвиватися в вірному напрямку. З економічної точки зору – це розвиток в напрямку ринкової економіки. Наразі ринкова економіка визнана кращою економічною системою, саме тому вільний державний розвиток – це створення умов для розвитку в країні вільного ринку. Природно, що абсолютної ринкової економіки не існує. В кожній країні держава тими чи іншими методами

врегулює і контролює багато різних питань. Але в розвинених країнах і країнах, які розвиваються (певною мірою), умови відповідають або наближаються до ідеальних – ринкових. За таких умов природною є конкуренція. Вона стимулює і спонукає розвиватися підприємства. І за таких умов виробники повинні орієнтуватися на споживача, адже саме він вирішує, що купувати, чи потрібно купувати, в кого купувати.

В країні, де виробники самі зацікавлені в виході на світовий ринок, експорт розвивається швидшими темпами. Але в цьому не має заслуги держави, ще об'єктивні закономірності. Але оскільки експорт – це не тільки діяльність, яка приносить прибуток, дозволяє окремим економічним суб'єктам розвиватися, розширювати потужності тощо. В сучасному світі експорт – це ще й політика, яка позиціонує державу в світі. І тому експортна політика держави, як абсолютно необхідний процес, має певним чином вибудовуватися. Вона певною мірою також є чинником конкурентоспроможності вітчизняних виробників на світовому ринку. Зовнішній світ з меншою довірою будуть відноситися до експортера, якщо в його країні держава буде неспроможною правильно й ефективно організувати вихід експортерів на ринок, підтримувати їх, управляти ними.

Окрім того, метою експортної політики, як і зовнішньоекономічної в загальному, є підтримка вітчизняного виробника. Тому ми вважаємо, що обов'язковим елементом експортної політики має бути підтримка та стимулювання вітчизняного виробника.

В теорії існує багато способів стимулювання, розроблені різні механізми і заходи. Найочевидніший підхід – матеріальне заохочення, як це впроваджує уряд Азербайджану. Але існують і інші способи. І в кожному випадку ефективним способом буде свій. Як показує теорія і практика, найефективнішими способами виявляються комбіновані, тобто підходи, в яких поєднуються різні способи і методи.

Історія економічної практики накопичила чимало досвіду з різних питань. В тому числі і різних способів підтримки вітчизняних експортерів.

Так, одним із найбільш важливих структурних елементів політики підтримки національного товаровиробника є державна політика стимулювання експорту [20]. З одного боку така політика сприяє розвитку експорту, з іншого – розвитку економіки держави.

Тому для двох держав, які були в полі нашого дослідження, не дивлячись на суттєві досягнення в вибудові їх експортних політик, на нашу думку варто скористатися досвідом інших країн.

Отже, розглянемо, як вирішують питання сприяння експорту розвинені країни.

Однією з ситуацій, яка варта уваги, це виробництво продукції, в собівартості якої висока питома вага доданої вартості. За таких умов на просування своєї продукції на світовому ринку виробнику потрібні додаткові кошти, яких бракує. В більшості зарубіжних країн для кредитування експортерів створюються і функціонують державні фінансові установи як Агенції кредитування експорту (АКЕ) – Export import bank, OPIC (США), COFACE (Франція), SACE (Італія), HERMES (ФРН) тощо [37].

Досвід державної підтримки і стимулювання експорту зарубіжних країн показує, що в кожній з них для цього створюються спеціальні державні і недержавні організації, які консультують, регулюють, сприяють, організовують виставки, участь у них, допомагають налагоджувати контакти тощо [37].

В Сполучених штатах Америки допомогу в сфері прямого кредитуванні та різних видах страхування надає Експортно-імпортний банк [37]. Послуги щодо технічної допомоги, грантів на навчання, підвищення кваліфікації, теоретичні дослідження, конференції, дослідження стану та можливостей розвитку, інші спеціалізовані дослідження здійснює Асоціація з торгівлі та розвитку.

В Австралії сфера страхування ризиків австралійських компаній – політичних, комерційних, середньо- та довгострокових, послуг фінансування, консультації, співпраці з банками, які надають кредити експортерам знаходиться в компетенції Австралійської корпорації фінансування і страхування експорту.

Допомога надається однаково як безпосереднім експортерам так і особам частково причетним до цього [37].

В обов'язки Тайський департамент підтримки експорту входить реалізація програми просування національного бренду.

Федеральне міністерство економіки й технологій в Німеччині опікується діяльністю малих та середніх експортерів в плані розробки та реалізації програм сприяння, здійснює координацію діяльності різних федеральних інститутів які причетні до цієї місії. Питаннями підтримки іміджу держави на світовому ринку, дослідження зовнішнього середовища – політичного та економічного, займається Федеральне Міністерство закордонних справ Німеччини. Німецькі торгові палати проводять маркетингові дослідження; долучаються до створення та підтримки іміджу країни, дослідження зовнішнього середовища, надають безпосередні послуги експортерам [37].

В табл. 3.3.2. зібрані зарубіжна практика підтримки експортерів.

Таблиця 3.3.2.

Зарубіжний досвід стимулювання експорту

Країна	Приклад
Китай	Створення Китайської корпорації страхування експортних кредитів (Sinosure) для стимулювання експорту продукції з високою часткою доданої вартості шляхом страхування експортних кредитів, страхування китайських інвестицій за кордоном, гарантії, вирішення проблем комерційної заборгованості, діагностика кредитоспроможності торгових партнерів тощо
Фінляндії	Впроваджено субсидування експортера. Види: – короткострокове – звичайне банківське кредитування за базовою процентною ставкою Банку Фінляндії плюс 0,25%; – кредитування експортером імпортера; – кредити на розвиток нового експорту при розширенні обсягів експорту; – середньо– і довгострокове кредитування експорту капіталоємної продукції. Кредит може покривати близько 100% контракту.
Франції	Уряд підтримує створення і діяльність професійних об'єднань: – 5 років фінансування спеціалістів по вивченню та впровадженню технологій підвищення якості експортної продукції, зорієнтованої на попит; – позики за зниженими ставками для фінансування зберігання та пакування продукції; – фінансування виведення зайвої продукції з ринку; – пільгові кредити для модернізації виробництва і підвищення конкурентоспроможності

Розроблено автором на основі [10, 14, 20, 25, 37]

Широко поширеною практикою є застосування податкових стимулів. Так, в Японії уряд практикує повернення імпортного мита експортерам, впроваджує спеціальні відрахування з експортних надходжень, використовує заходи із зниження вартості експорту перед відправленням, підтримує сприятливий валютний курс. Також в країні був створений й функціонує Японський банк експортно-імпортних операцій [37].

З даного аналізу, Україна і Азербайджан можуть використати позитивний управлінський досвід іноземних держав, враховуючи вітчизняні реалії.

З усього вище сказаного, ми думаємо, що досліджувані держави обрали вірний курс на розвиток експорту і впевнено рухаються до поставлених цілей. Розвиток реформ завжди здійснюється поступово, тому бажані результати будуть не зразу, але позитивні зміни вже є, вони відображені у фінансових і статистичних звітах та попиті на вітчизняну продукцію.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань в кваліфікаційній роботі вирішені питання формування та впровадження національної експортної політики як складової загальноекономічної стратегії держави на прикладі України та Азербайджану, що має на меті підтримку вітчизняного виробника на міжнародних ринках товарів та послуг та інтеграція національної економіки в світове господарство.

1. Досліджуючи сутність ЗЕД ми дійшли висновку, що наразі розвиток економіки характеризується глобалізаційними процесами, інтеграцією національних економік в структуру світового господарства. За таких умов підвищується значення і роль ЗЕД країни. Держави вбачають в розвитку ЗЕД один з основних напрямів подальшого розвитку. ЗЕД є важливим чинником зростання і розвитку національної економіки, вдосконалення виробничих і організаційних процесів, ефективного використання власних і залучених економічних ресурсів. Згідно чинного законодавства України, основними видам ЗЕД є експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; різні види послуг; спільна підприємницька діяльність; товарообмінні операції тощо. Ефективність ЗЕД залежить від правильної стратегії її ведення.

2. В ході дослідження було встановлено, що зовнішньоекономічні відносини – це складна, багаторівнева система з прямими та зворотними зв'язками, які потребують координації, впровадження правил, принципів тощо. На власній території держава самостійно формує систему та структуру державного регулювання ЗЕД. З цією метою вона розробляє економічну стратегію – обраний державою курс економічної політики. Зовнішньоекономічна політика – це складова загальної економічної політики держави. Вона буває наступальна і захисна. Підсистемами ЗЕП є зовнішньоторговельна політика – експортна та імпортна політика, валютна політика, дисконтна політика, девізна політика, політика у сфері стимулювання іноземних інвестицій, митно-тарифна.

3. ЗЕД – це одна з найважливіших складових національної економіки, вона підлягає певному регуляторному впливу. Методи регулювання ЗЕД поділяють на тарифні та нетарифні. Згідно ГКУ, одним з видів ЗЕД є експорт товарів, капіталів

та робочої сили. В свою чергу, експорт є однією з важливих форм прояву міжнародної торгівлі. Відносини, які при цьому складаються між суб'єктами господарювання і іноземними суб'єктами, називаються міжнародними торговельними відносинами. В цих відносинах метою держави є забезпечення для вітчизняних товаровиробників найкращих умов ЗЕД. Для цього держава в законодавчому порядку встановлює певні правила та умови зовнішньоторговельної політики. Частіше держави обирають гнучку зовнішньоторговельну політику, раціонально поєднуючи методи протекціонізму з елементами вільної торгівлі.

4. З метою обліку результатів зовнішньоекономічної діяльності в кожній країні складається платіжний баланс. Статистичні дані стосовно ЗЕД в Україні надає Національний банк, в Азербайджані – Центральний Банк Азербайджанської Республіки.

В Україні в 2020р. спостерігався профіцит поточного рахунку платіжного балансу, який складав 6,2 млрд US \$, тобто 4,0% ВВП. Причиною стала пандемія COVID-19. Імпорт товарів та послуг скоротився на 17,9% проти його збільшення у 2019р. на 7,8%, експорт товарів та послуг скоротився – на 4,5% проти його збільшення на 7,4% у 2019р., в результаті сальдо платіжного балансу виявилось позитивним. Експорт товарів у 2019р. збільшився на 6,35% або на 2,75 млрд US \$, у 2020р. – зменшився до 45,2 млрд US \$ або на 2,0%. Експорт послуг у 2019р. збільшився на 10,29% або на 1,63 млрд US \$, у 2020р. – зменшився на 1,96 млрд US \$ або на 11,20%. Суттєве зменшення експорту товарів спостерігалось до країн ЄС – на 1,9 млрд US \$ або 11,1%, при цьому частка країн ЄС у загальному обсязі експорту скоротилася до 33,7%. В загальному, за 2020р. зведений платіжний баланс України сформувався з профіцитом в 2,0 млрд US \$.

В Азербайджані сальдо поточного рахунку (БПР) у 2020р. було близьким до рівноваги. Найбільше на це впливали зміни основних експортних цін. Не нафтовий сектор продовжував покращуватись. Зовнішньоторговельний оборот у 2020р. склав 22,7 млрд. US \$, профіцит у нафтогазовому секторі – 8,9 млрд. US \$ та 6,4 млрд. US \$ у не нафтовому секторі. Експорт товарів за звітний період зменшився на 36,6%. Обсяги експорту у нафтогазовому секторі визначалися зниженням цін на сиру нафту на світових ринках нафти. Обсяг експорту нафти і нафтопродуктів зменшився на 40%, не нафти зменшився на 4,3% – до 1,8 млрд. US \$.

5. В ході аналізу динаміки та структури експорту України було встановлено, що в 2020р. обсяги експорту також скоротилися в порівнянні з 2019р., але значно менше. В 2020р. сукупний обсяг експорту товарів з України склав 45,164 млрд US \$, що на 2,01% менше ніж в 2019р. Основними напрямками експорту товарів з України в 2020р. були такі – 1) Китай, експорт товарів складає 7,11 млрд US \$; 2) Польща – 3,27 млрд US \$. Частка експорту товарів в інші країни світу порівняно менша – загалом вона складає 46,73%, що свідчить про досить значну диверсифікацію. В 2020р. найпопулярнішими послугами українських спеціалістів на експорт були транспортні послуги, 26,1% склали комп'ютерні та інформаційні, 12,1% – послуги з переробки матеріальних ресурсів, 10,7% – ділові. Частка інших послуг порівняно невелика. Частка експорту товарів та послуг до Євро Союзу (ЄС) традиційно велика. Зважаючи на отримані результати, можна сказати, що Україна є промислово-аграрною країною з переважанням продукування сировини і це певною мірою визначає її експортну діяльність.

6. В ході аналізу динаміки та структури експорту Азербайджану було встановлено, що в 2020р. сукупний обсяг експорту з Азербайджану склав 12,6 млрд US\$, що на 36,6% менше ніж в 2019р. Експорт товарів зменшився на 7,28 млрд US. Основними напрямки експорту товарів з у в 2020р. були такі – 1) Італія, експорт товарів з Азербайджану до цієї країни складає 4,17 млрд US \$; 2) Туреччина – 2,59 млрд US \$. Експорт товарів в інші країни складає порівняно меншу частку в загальному. Експорт Азербайджану має певну суттєву зосередженість в невеликій кількості країн. Серед товарів в обсязі експорту Азербайджану на першому місці нафта, сирі нафтопродукти, отримані з бітумінозних мінералів – 68%. В обсязі експорту послуг найбільшу частку мають туристичні послуги. В економіці країни помітно виділяється два сектора – нафтовий і ненафтовий, при цьому в експорті переважає саме матеріальна продукція.

7. З аналізу процесу формування експортної політики в Україні випливає, що для вирішення проблеми зниження обсягів експорту товарів та послуг, яке спостерігалось в 2009-2010рр., в 2013р. було схвалено «Концепцію створення системи державної підтримки експорту України». Державна підтримка експорту – це основна лінія держави в її експортній політиці. Вона полягає в ефективній взаємодії органів державної влади і бізнесового середовища та оптимальному

використанні сучасних інструментів стимулювання експортної діяльності. В Україні послідовно реалізуються такі заходи: Експортна стратегія України на 2017-2021 роки; в 2019р. створено Департамент взаємодії з експортерами та просування експорту; впроваджується Реформа підтримки експорту; затверджено Експортний бренд України «Trade with Ukraine»; розробляється Експортна стратегія України на 2022-2027рр.; з 2021 р. оновлюється «Офіс з розвитку підприємництва та експорту»; в планах – створення Наглядової ради – інституції з розвитку підприємництва та експорту. Поступова реалізація зазначених заходів сприятиме розвитку експорту в Україні.

8. В Азербайджані основними напрямками розвитку експорту є впровадження системи заохочення. Азербайджан – це країна, де головним видом природної сировини є нафта. З аналізу структури експорту Азербайджану, впливає, що експортна діяльність держави потребує диверсифікації в плані товарів, послуг і країн. Основним напрямом експортної політики Азербайджану також є стимулювання. З 2016р. в країні існує ініціатива щодо матеріального заохочення експортерів. В результаті впровадження даної програми в Азербайджані суттєво покращилися інвестиційний та бізнес-клімат. В рамках впровадження експортної політики в Азербайджані функціонує з 2003р. Фонд заохочення експорту та інвестицій в Азербайджані – спільна державно-приватна ініціатива. Уряд країни прикладає суттєві зусилля на розширення асортименту та географії експорту. Особливу увагу варто також звернути на розвиток експорту послуг, для чого найкращим методом є SWOT-аналіз.

9. Обґрунтовано, що окрім вдосконалення впроваджуваних заходів експортної політики держави можуть адаптувати та впроваджувати досвід зарубіжних країн, зокрема в плані стимулювання і підтримки експортерів. Основними заходами, які ефективно можуть бути впроваджені в Україні та Азербайджані є кредитування експортерів шляхом створення державних фінансових установ; створення державних і недержавних організацій для консультування та сприяння експортної діяльності; страхування ризиків ЗЕД; підтримка іміджу держави на світовому ринку та просування національного бренду; субсидування експортера; податкові стимули.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азербайджан хочет удвоить нефтеэкспорт и ждёт помощи ЕБРР. ИА EADaily: веб-сайт. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2020/12/03/azerbaydzhan-hochet-udvoit-neneftyanoy-eksport-i-zhdyot-pomoshchi-ebrr>
2. Азербайджан экспортирует \$ 9,6 млн неэкспортерам нефти манаты были выплачены. Интерфакс-Азербайджан : веб-сайт. URL: <http://interfax.az/view/829120>
3. Азербайджан. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Azerbaijan/TOTAL>
4. Азербайджан. Мировой атлас данных : веб-сайт. URL: <https://knoema.ru/atlas/%D0%90%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD>
5. Акименко О.Ю. Теоретична концептуалізація зовнішньоекономічної діяльності як вагомого фактора економічної стабілізації держави. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-1. С. 37-42.
6. Бабицкий А.Ф. Методология анализа экономических процессов и управления : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 128 с.
7. Бестужева С.В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 268 с.
8. Боднарчук Т. Проблематика протекціоністсько-фритредерської полеміки середини XIX – початку XX століття. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 26–27 квітня 2013 року)*. Донецьк: ГО «СІЕУ», 2013. 187 с.
9. Брояка А.А. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 2020. №1. С. 146-159.
10. Вініченко І.І., Мостова А.Д. Стратегія як інструмент забезпечення економічного розвитку держави. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*, 2016. №3(41). С. 91-96.

11. Внедрение системы поощрения экспорта в Азербайджане позволит значительно развить внутреннее производство. *Azərbaycanda yaradılmış Trend* : вебсайт. URL: <https://www.trend.az/business/economy/2676173.html>

12. Войтюк А.С., Петухова О.М. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності борошномельних підприємств України. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6619>

13. Гавриліна В.І., Новикова І.В. Аналіз платіжного балансу України за 2014-2016 роки.

14. Гаврилюк О.В., Остафі І.Ю. Особливості розвитку зовнішньої торгівлі України. *Причорноморські економічні студії: Науковий журнал*. 2020. Вип. 49. С. 9-15.

15. Гаврилюк О.В., Саінчук Н.В., Дольний Ю.З. Сучасні тренди та особливості міжнародного інвестування *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2020. Т.2. № 3(35). С. 56-66.

16. Ганін В.І., Борох С.В. Стратегічні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 162-169.

17. Господарський кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

18. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підруч. 5-те вид., перероб. та допов. Університет ДФС України. Ірпінь : 2019. 410 с.

19. Гузенко Г.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: сутність, економічні механізми її розбудови, особливості. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. №3(14). С. 72-88.

20. Данилишин М.С. Світовий досвід стимулювання експорту. *Вісник цукровиків України*, 2015. №1(104). URL: http://sugar-journal.com.ua/custom/files/Vestnik_ua/2015/01/28-31.pdf

21. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Зовнішньоекономічна діяльність-3 : навч. посібн. / За ред. д.е.н., проф. І. І. Дахна. К. : Центр учбової літератури, 2018. 356 с.
22. Завгородній А.В. Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 1. С. 85-93.
23. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Зовнішньоекономічна діяльність : термін. слов. К. : Кондор, 2007. 168 с.
24. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власик та ін. ; за ред. І.В. Багрової. К. : ЦНЛ, 2004. 580 с.
25. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посіб. / Козак Ю.Г., Логвінова Н.С. та ін.; за ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, М.А. Зайця. 4-тє вид., перероб. та доп. К.: Освіта України, 2012. 272 с.
26. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. Посіб. За заг. ред. д.е.н. Ю.Є. Петруні. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 331 с.
27. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник / Ю. Г. Козак, Є. В. Савельєв [та інш.]. 6-е вид., перероб. та доп. / ред. Ю. Г. Козак. Київ : ЦУЛ, 2019. 292 с.
28. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон : монографія. Ю.Г. Козак, Н.В. Притула, О.А. Єрмакова та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2016. 240 с.
29. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон : навч. посібник. 6-те вид., перероб. та доп. / За ред. Ю. Г. Козака. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 290 с.
30. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2020 році. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=76438c62-5e54-4931-ad98-7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi&isSpecial=true>

31. Інфографіка (експорт). Міністерство економіки України: веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportuInfografika-eksport->
32. Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях : підруч. К.: ЦУЛ, 2017. 228 с
33. Кононова І.В. Класифікація стратегій розвитку соціально-економічних систем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. Вип.12. Ч.1. С.167-171.
34. Костюк І.В. Поняття стратегії економічного розвитку країни: соціальний вимір. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип.24.10 . С. 212-219.
35. Котикова О.І., Горобченко О.А., Олійник Т.Г., Крилова І.Г., Мельник І.О., Купчишина О.А. Національна економіка : навч. посіб. (у рисунках, схемах і таблицях). Миколаїв : Іліон, 2020. 196 с.
36. Лебедев А. Хурма-спасительница: экспорт ненефтяного сектора возглавила сочная красавица. ИА EADaily: веб-сайт. URL: <https://az.sputniknews.ru/economy/20191202/422467725/jeksport-hurma-zoloto-tomaty-pererabatyvajushheja-produkcija.html>
37. Лошенко О.В. Зарубіжний досвід застосування інструментів стимулювання експорту послуг. Інвестиції: практика та досвід, 2017. №21. С. 49-52.
38. Марченко В.М., Лебедева Н.П. Стратегія експортної діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка і суспільство*, 2017. Вип.13. С. 592-596.
39. Маслак О.О. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник Л. : Новий Світ, 2016. 352 с.
40. Машталір Я.П. Механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівного підприємства : автореф. дис.. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (машинобудування)» / Я.П. Машталір. Хмельницький, 2009. 23 с.

41. Мельник Л.Г. Економіка та інформація: економіка інформації та інформація в економіці: енциклопедичний словник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2015. 384 с., с. 44
42. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посіб. [Т.В. Шталь та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
43. Міжнародні економічні відносини: підруч. За редакцією А.П. Голікова, О.А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.
44. Наумов М.С. Конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 89 с.
45. Національна економіка : навч. посіб. [А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович] ; за ред. А.Ф. Мельник. К. : Знання, 2012. 463 с.
46. Гаврилiна В.І., Новикова І.В. Аналіз платiжного балансу України за 2014-2016 роки. Освіта, наука та виробництво: розвиток і перспективи : матеріали ІІ Всеукр. наук.-метод. конф., м. Шостка 20 квіт. 2017р. Суми: СумДУ, 2017. С. 121-122
47. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
48. Платіжний баланс у 2020 році. Національний банк України : офіційний веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_y.pdf
49. Про зовнішньоекономічну діяльність. *Закон України* від 16.04.1991. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
50. Рахман М.С., Леоненко К.Р. Аналіз експортно-імпортних операцій ринку сільськогосподарської продукції України. *Бізнесінформ*. 2020. №6. С.152-159.
51. Рибак І.В. Місце України в системі міжнародної торгівлі. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛЮГОΣ. Мистецтво наукової думки»*, 2020. №9. С. 13-16.
52. Самблук М.В., Ковтун Е.О. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Кримський економічний вісник*. 2013. № 2 (03). С. 140-142.

53. Сенишин О.С., Горинь М.О., Кундицький О.О. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.

54. Собко А. Миру осталось 20 лет: что будет после нефти. URL: <https://az.sputniknews.ru/columnists/20200223/423113249/zakat-neftjanoj-jepohi-investicii-zelenoj-jenergetiki.html>

55. Старостенко Г.Г., Онишко С.В., Поснова Т.В. Національна економіка : навч. посібник. К. : Ліра-К, 2016. 432 с.

56. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009). *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external>

57. Статистика зовнішнього сектору. НБУ : офіційний веб-сайт. . URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

58. Статистика Національного банку. НБУ : офіційний веб-сайт. . URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>

59. Тюріна Н.М., Карвацька Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 408 с.

60. Украина. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Azerbaijan/TOTAL>

61. Украина. Мировой атлас данных : веб-сайт. URL: <https://knoema.ru/atlas/%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d0%b8%d0%bd%d0%b0>

62. Улида В. Ю. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*, 2015. Вип.2. С. 132-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_20

63. Фатенок-Ткачук А.О. Формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (машинобудування та приладобудування)». Львів, 2009. 32 с.

64. Фонд Заохочення Експорту та Інвестицій в Азербайджані. Веб-сайт. URL: <http://www.azpromo.az/ru/about-us/azerbaycanda-ixracin-ve-investisiyalarin-tesviqi-fondu-azpromo>

65. Хрупович С. Є. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навчальний посібник. Тернопіль : ТНТУ, 2017. 137 с.

66. Шапоренко О.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств як одна із ключових складових їх виробничо-господарської діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 11. 2016. С. 85-86.

67. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 435 с.

68. Ясіновська І.Ф., Смолінська С.Д. Структура українського експорту та оптимізація експортної політики України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип.4. С. 36-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_10

69. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı : rəsmi veb sayt. URL: <https://www.cbar.az/2020-ci-il-uzre-Azərbaycan-Respublikasının-Mərkəzi-Bankı-rəsmi-veb-sayt>. URL: <https://uploads.cbar.az/assets/97aa174a150aff7358f5aedbc.pdf>

70. Ödəniş Balansı (BOP). Thelittlecollection : website. URL: <https://az.thelittlecollection.com/>

71. Pugel T.A. International Economics – 16th Ed. / T. A. Pugel. McGraw-Hill Education, 2015. 800 p.

72. Van den Berg H. International Economics: A Heterodox Approach / FI. Van den Berg. – 3rd Edition. Routledge, 2017. 628 p.

ДОДАТКИ

Визначення поняття «зовнішньоекономічної діяльності»

Автори	Визначення
2003-2004 рр.	
Бабицький А.Ф.	ЗЕД – це діяльність суб'єктів (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється або на території України, або за її межами
Гребельник О.	ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудований на взаємо-відносинах між ними, що має місце на митній території України та за її межами
Багрова І.В.	ЗЕД – діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка базується на взаємовідносинах і здійснюється або на території України, або за її межами
2006-2007 рр.	
Швайка Л.	ЗЕД – це сукупність відносин суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарювання, побудованих на принципах взаємної вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.	ЗЕД – діяльність вітчизняних та чужоземних суб'єктів господарювання, що базується на взаєминах між ними і здійснюється як на території України, так і поза її межами
2009 р.	
Фатенок-Ткачук А.О.	ЗЕД – це система міжнародних економічних відносин, які виникають між суб'єктами господарювання країн світу внаслідок виробництва, обміну і споживання товарів, послуг та ідей в умовах необмеженості потреб та ресурсів і на основі міжнародного поділу праці внаслідок виходу за межі національних господарств із метою максимізації прибутку. ЗЕД як процес є складним ланцюгом дій – від пошуку (зародження) підприємницької ідеї до її втілення в конкретний проект, який забезпечує виготовлення товарів, виконання роботи та надання послуг, конкурентоспроможних на міжнародних ринках
Машталір Я.П.	ЗЕД – це сукупність зовнішньоекономічних операцій у сфері господарської діяльності, які здійснює підприємство з метою отримання прибутку через створення та реалізацію конкурентних переваг внаслідок виходу на світовий ринок
2012-2012 рр.	
Козак Ю.Г., Логвінова Н.С.	ЗЕД – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами
Гузенко Г.М., Гайдученко Ю.О.	ЗЕД – це процес розвитку господарських зв'язків між національними суб'єктами суспільного виробництва та їх зарубіжними партнерами як на території України, так і за її межами
2021 р.	
Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами

Принципи ЗЕД (згруповано автором за [49])

Принцип суверенітету народу України у здійсненні ЗЕД

Народ України має виключне право самостійно та незалежно здійснювати ЗЕД на території України, керуючись відповідними законами

Україна зобов'язана неухильно виконувати всі свої договори і зобов'язання в сфері міжнародних економічних відносин

Принцип свободи ЗЕ підприємництва

Суб'єкти ЗЕД мають право добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки

Суб'єкти ЗЕД мають право здійснювати діяльність в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України

Суб'єкти ЗЕД мають виключне право власності на всі одержані ними результати ЗЕД

Принцип юридичної рівності і недискримінації

Всі суб'єкти ЗЕД незалежно від форм власності (в тому числі – держави) рівні перед законом

Будь-які дії держави щодо обмеження прав і дискримінації суб'єктів ЗЕД чи іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками передбачені виключно ЗУ про ЗЕД

Будь-які обмежувальні заходи в ЗЕД визначаються виключно ЗУ про ЗЕД

Принцип верховенства закону

Основою регулювання ЗЕД є закони України

Менш сприятливі умови для суб'єктів ЗЕД, ніж ті, які встановлені законами України, не можуть створюватися ніякими підзаконними актами та актами управління місцевих органів

Принцип захисту інтересів суб'єктів ЗЕД

Інтереси всіх суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності на території України

Захист державних інтересів України на її території і за її межами здійснюється відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права

Всі суб'єкти ЗЕД України за її межами мають рівний рівень захисту згідно з нормами міжнародного права

Принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (згруповано автором за [49])

Фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України

Юридичні особи, зареєстровані в Україні, з постійним місцезнаходженням на території, а також юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності

Об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але постійно перебувають на території і мають право здійснювати господарську діяльність

Спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають в ній постійне місцезнаходження

Філії, відділення, тощо іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами, але мають постійне місцезнаходження на території України

Державні замовники у сфері оборони

Динаміка платіжного балансу України: аналітична форма представлення (відповідно до КПБ6), млн дол. США [57]

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
А. Рахунок поточних операцій	-3 016	-10 233	-14 335	-16 518	-4 596	5 035	-1 866	-3 473	-6 432	-4 124	6 224
Баланс товарів та послуг	-3 982	-10 145	-14 346	-15 634	-4 606	-2 362	-6 453	-8 744	-11 378	-12 511	-1 790
Баланс товарів	-9 597	-18 031	-21 846	-22 128	-7 128	-3 455	-6 942	-9 663	-12 714	-14 261	-6 604
Експорт товарів	47 299	62 383	64 427	59 106	50 552	35 420	33 560	39 701	43 341	46 091	45 164
Імпорт товарів	56 896	80 414	86 273	81 234	57 680	38 875	40 502	49 364	56 055	60 352	51 768
Баланс послуг	5 615	7 886	7 500	6 494	2 522	1 093	489	919	1 336	1 750	4 814
Експорт послуг	18 327	21 269	22 089	22 613	14 884	12 442	12 448	14 243	15 836	17 465	15 509
Імпорт послуг	12 712	13 383	14 589	16 119	12 362	11 349	11 959	13 324	14 500	15 715	10 695
Баланс первинних доходів	-2 009	-3 796	-2 965	-3 033	-1 531	3 794	951	1 648	1 294	1 924	4 252
Надходження	4 715	5 485	7 082	7 767	5 503	5 786	6 889	9 339	11 875	13 295	12 048
Виплати	6 724	9 281	10 047	10 800	7 034	1 992	5 938	7 691	10 581	11 371	7 796
Оплата праці (баланс)	4 034	4 808	5 520	6 757	5 154	5 595	6 694	9 110	11 478	12 754	11 587
Надходження	4 046	4 825	5 542	6 782	5 183	5 631	6 731	9 137	11 494	12 774	11 608
Виплати	12	17	22	25	29	36	37	27	16	20	21
Доходи від інвестицій (баланс)	-6 043	-8 604	-8 485	-9 790	-6 685	-1 801	-5 743	-7 462	-10 184	-10 830	-7 335
Надходження	669	660	1 540	985	320	155	158	202	381	521	440
Виплати	6 712	9 264	10 025	10 775	7 005	1 956	5 901	7 664	10 565	11 351	7 775
у т.ч. реінвестовані доходи 2/	—	—	—	—	—	-3 419	526	1 490	2 597	3 250	-1 321
Баланс вторинних доходів	2 975	3 708	2 976	2 149	1 541	3 603	3 636	3 623	3 652	6 463	3 762
Надходження	4 042	4 751	4 219	4 129	3 424	4 573	4 627	4 811	4 947	7 881	5 319
Виплати	1 067	1 043	1 243	1 980	1 883	970	991	1 188	1 295	1 418	1 557
В. Рахунок операцій з капіталом	188	101	40	-60	400	456	92	-4	37	38	-3
<i>Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B)</i>	<i>-2 828</i>	<i>-10 132</i>	<i>-14 295</i>	<i>-16 578</i>	<i>-4 196</i>	<i>5 491</i>	<i>-1 774</i>	<i>-3 477</i>	<i>-6 395</i>	<i>-4 086</i>	<i>6 221</i>
С. Фінансовий рахунок	-7 859	-7 677	-10 120	-18 601	9 111	4 642	-3 120	-6 043	-9 272	-10 066	4 231
Прямі інвестиції (сальдо)	-5 759	-7 015	-7 195	-4 079	-299	407	-3 794	-3 684	-4 460	-5 212	950
Прямі інвестиції: активи	692	192	980	430	548	38	173	234	116	621	362
Прямі інвестиції: пасиви	6 451	7 207	8 175	4 509	847	-369	3 967	3 918	4 576	5 833	-588
у т.ч.											
реінвестування доходів 2/	—	—	—	—	—	-3 419	526	1 490	2 597	3 250	-1 321
кредити прямого інвестора в Україну	901	1 086	1 927	841	135	-953	-109	893	507	924	-27
Портфельні інвестиції (сальдо)	-4 342	-1 569	-4 689	-8 787	2 700	-367	-293	-1 800	-2 080	-5 134	829
Портфельні інвестиції: активи	17	48	72	-5	-1	3	-77	3	33	411	152
Портфельні інвестиції: пасиви	4 359	1 617	4 761	8 782	-2 701	370	216	1 803	2 113	5 545	-677
Акціонерний капітал	290	519	516	1 180	-391	177	69	110	-9	49	173

Платіжний баланс Азербайджанської Республіки [69]

	RI, 2017 QI, 2017	PII, 2017 II II, 2017	PIII, 2017 III, 2017	RIV, 2017 QIV, 2017	RI, 2018 QI, 2018	RII, 2018 QII, 2018	RIII, 2018 QIII, 2018	RIV, 2018 QIV, 2018	RI, 2019 QI, 2019	RII, 2019 QII, 2019	RIII, 2019 QIII, 2019	RIV, 2019 QIV, 2019	RI, 2020 QI, 2020	RII, 2020 QII, 2020	RIII, 2020 QIII, 2020	RIV, 2020 QIV, 2020
Поточний рахунок	381	405	277	622	1 556	1 967	1 565	963	1 603	1 459	941	362	646	-48	-806	-20
Зовнішньоторговельний баланс	1 890	1 589	923	1 713	2 414	2 605	2 316	2 506	2 486	2 402	2 009	1 636	1 873	414	56	168
Експорт товарів	3 556	3 555	3 681	4 360	4 580	5 338	5 311	5 565	4 747	5 187	5 086	4 848	4 463	2 614	2 686	2 825
Нафтогазовий сектор	3 302	3 096	3 364	3 917	4 242	4 862	4 974	5 098	4 351	4 638	4 690	4 338	4 052	2 137	2 358	2 270
Інші сектори	254	459	317	443	338	476	337	467	396	549	396	510	411	477	328	555
Імпорт товарів	-1 666	-1 966	-2 758	-2 647	-2 166	-2 733	-2 995	-3 059	-2 261	-2 785	-3 077	-3 212	-2 590	-2 200	-2 630	-2 657
Нафтогазовий сектор	-274	-260	-442	-366	-339	-343	-484	-580	-360	-472	-492	-557	-453	-366	-548	-509
Інші сектори	-1 392	-1 706	-2 316	-2 281	-1 827	-2 390	-2 511	-2 479	-1 901	-2 313	-2 585	-2 655	-2 137	-1 834	-2 082	-2 148
Баланс послуг	-1 037	-982	-564	-796	-497	-457	-355	-753	-500	-744	-597	-775	-826	-503	-723	-789
Нафтогазовий сектор	-917	-928	-614	-643	-482	-494	-282	-454	-378	-515	-435	-511	-634	-589	-618	-576
Інші сектори	-120	-54	50	-153	-15	37	-73	-299	-122	-229	-162	-264	-192	86	-105	-213
Всього послуг																
Транспорт	17	-42	-21	-31	-31	-26	-133	-107	19	-133	-93	-143	-92	149	160	126
Будівництво	-739	-716	-522	-440	-396	-333	-303	-245	-214	-276	-247	-265	-263	-280	-303	-267
Початковий дохід	-587	-380	-294	-499	-528	-378	-583	-970	-516	-334	-597	-614	-457	-49	-294	344
Нафтогазовий сектор	-595	-445	-286	-521	-582	-585	-629	-1 053	-645	-471	-730	-959	-567	-321	-471	-79
Інші сектори	8	65	-8	22	54	207	46	83	129	137	133	345	110	272	177	423
- квитанції	170	197	485	433	461	407	401	362	330	385	269	606	302	420	442	692
- Платежі	-757	-577	-779	-932	-989	-785	-984	-1 332	-846	-720	-866	-1 219	-759	-469	-736	-348
Вони приходять знову	115	178	212	204	167	197	187	180	133	135	126	115	56	90	155	257
Грошові перекази фізичних осіб	125	168	184	200	159	199	184	176	126	125	131	121	66	85	148	238

[illegible]

Структура експорту з України в 2020р. за товарними групами [60]

Товарні групи	млн US \$	У % до підсумку
Злаки	9410	19,10
Чорні метали	7690	15,60
Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження	5760	11,70
Руди, шлак і зола	4420	8,98
Електричні машини і устаткування та їх частини; звукозаписувальна та звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису або відтворення телевізійного зображення і звуку, їх частини та приладдя	2570	5,22
Реактори ядерні, котли, обладнання і механічні пристрої; їх частини	1970	4,00
Насіння і плоди; інше насіння, плоди і зерно; технічні або лікарські рослини для технічних цілей; солома і фураж	1840	3,74
Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин	1570	3,20
Деревина та вироби з неї; деревне вугілля	1400	2,86
Вироби з чорних металів	884	1,79

Таблиця F.2

Структура експорту з України в 2020р. за основними товарами [60]

Товарні групи	млн US \$	У % до підсумку
Олія соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані, але без зміни хімічного складу	5310	10,8
Кукурудза	4880	9,92
Руди та концентрати залізни, включаючи випалений пірит	4230	8,61
Пшениця і маслин	3590	7,3
Напівфабрикати з заліза або нелегованої сталі	2740	5,57
Прокат плоский з заліза або нелегованої сталі завширшки 600 мм або більше, гарячої прокатки, неплакований, без гальванічного або іншого покриття	1590	3,24
Проводи ізольовані (включаючи емальовані чи анодовані), кабелі (включаючи коаксіальні кабелі) та інші ізольовані електричні провідники зі з'єднувальними деталями або без них; кабелі волоконно-оптичні, складені з волокон	1350	2,74
Макуха та інші тверді відходи, одержані під час добування рослинних жирів та олій, за винятком відходів товарної позиції 2304 або 2305, мелені або мелені, негранульовані або гранульовані	1170	2,39
Насіння ріпаку або ріпаку, подрібнене або неподрібнене	1000	2,04
Чавун переробний та дзеркальний чавун у чушках, болванках або інших первинних формах	922	1,87

Структура експорту з Азербайджану в 2020р. за товарними групами [3]

Товарні групи	млн US \$	У % до підсумку
Енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки; бітумінозні речовини; воски мінеральні	11900	87
Їстівні фрукти і горіхи; шкірка цитрусових або шкірки динь	353	2,56
Овочі та деякі їстівні коренеплоди и бульбоплоди	254	1,85
Перли натуральні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали, метали, плаковані дорогоцінні метали та вироби з них; біжутерія; монети	208	1,51
Пластмаси та вироби з них	164	1,19
Бавовна	156	1,14
Алюміній та вироби з нього	113	0,825
Органічні хімічні сполуки	57	0,421
Ядерні реактори, котли, обладнання і механічні пристрої; їх частини	47	0,346
Чорні метали	29	0,215

Таблиця G.2

Структура експорту з Азербайджану в 2020р. за основними товарами [3]

Товарні групи	млн US \$	У % до підсумку
Нафта або нафтопродукти сирі, отримані з бітумінозних мінералів	9360	68
Гази нафтові та інші вуглеводні у газоподібному стані	2190	15,9
Нафта і нафтопродукти, отримані з бітумінозних порід, крім сирих; продукти, в інших товарних позиціях не зазначені та не включені, які містять 70 мас.% або більше нафти або нафтопродуктів, отриманих з бітумінозних порід, причому ці нафтопродукти є основними складовими частинами препаратів; відпрацьовані мастила	295	2,14
Золото (включаючи золото з гальванічним покриттям із платини) у необробленому або напівобробленому вигляді, або у вигляді порошку	205	1,49
Томати свіжі або охолоджені	201	1,46
Інші фрукти, свіжі	132	0,966
Бавовна, нечесана	131	0,96
Інші горіхи, свіжі або сушені, очищені від шкаралупи або неочищені, з шкіркою або без шкірки	116	0,846
Полімери етилену в первинних формах	77	0,565
Полімери пропілену або інших олефінів у первинних формах	72	0,529

Шляхи і способи розв'язання проблеми [35]

З метою формування та реалізації ефективної політики державної підтримки експорту необхідно забезпечити впровадження інституційних, організаційних, інформаційних, фінансових заходів, зокрема:

оптимізація товарної структури експорту у напрямі нарощення частки продукції з високим рівнем доданої вартості, зокрема шляхом стимулювання розвитку високотехнологічних та наукомістких виробництв;

географічна диверсифікація традиційного експорту товарів українського походження, що ґрунтується на аналізі попиту на закордонних ринках та виявленні найбільш перспективних з них;

впровадження нових сучасних підходів до існуючого механізму представництва зовнішньоекономічних інтересів України за кордоном;

запровадження механізму державної фінансової підтримки експортної діяльності (кредитування, гарантування та страхування експорту);

забезпечення комплексної інформаційної підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

формування механізму впровадження результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок та налагодження випуску нових видів вітчизняної продукції з метою її експорту на зовнішній ринок;

покращення умов для залучення інвестиційних коштів з метою модернізації експортоорієнтованих виробництв;

удосконалення законодавства щодо державної підтримки українських експортерів під час їх участі у міжнародних тендерах за кордоном;

надання державної підтримки вітчизняним товаровиробникам для участі у міжнародних виставково-ярмаркових заходах;

розвиток та впровадження систем сертифікації, управління і контролю якості;

підтримка розвитку інфраструктури вітчизняного агропромислового комплексу, надання сприяння у розширенні ринків збуту агропромислової продукції, в тому числі шляхом використання можливостей дипломатичних установ України за кордоном;

сприяння вдосконаленню матеріально-технічної бази виробництв фармацевтичної галузі і медичного устаткування та просуванню їх продукції на нові ринки і закріплення позицій на вже освоєних;

стимулювання розвитку виробництва та експорту продукції високотехнологічних галузей України, зокрема авіабудування, суднобудування, оборонно-промислового комплексу, космічної галузі тощо;

підтримка розвитку транспортної інфраструктури та просування логістичних послуг.

Результати експортної реформи¹

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг у 2020 році у порівнянні з 2019 роком зменшився на 10,2% (на 13,5 млрд дол.) і становив 118,3 млрд дол.

Сальдо торговельного балансу товарів і послуг склалося від'ємним у сумі 255,5 млн дол., але покращилось у порівнянні з 2019 роком на 3,4 млрд дол.

Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів склалося від'ємним у сумі 4,9 млрд дол., але покращилось у порівнянні з 2019 роком на 5,9 млрд дол.

Статистично-аналітичні матеріали щодо зовнішньої торгівлі України товарами та послугами публікуються на Офіційному сайті Міністерства економіки України в розділі «Зовнішня торгівля (аналітика)²».

Затверджено Експортний бренд України «Trade with Ukraine», за допомогою якого українські товари та послуги можна просувати на міжнародні ринки.

Урядом України прийнято рішення про участь України у Всесвітній виставці «Експо – 2020» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 94-р.), що забезпечить підвищення міжнародного іміджу України, демонстрацію досягнень в економічній, науковій та культурній сферах, сприятиме подальшому розвитку торговельно-економічних відносин із країнами-потенційними партнерами та просуванню українських товарів і послуг на світові ринки, а також взаємовигідному інвестуванню в розвиток інфраструктури, енергетики, реалізацію інтеграційних та індустріальних проектів, представлення найбільш перспективних інвестиційних проектів України.

Україна вперше на заході такого всесвітнього рівня буде представлена із забудовою власного павільйону.

Станом на сьогодні:

- забезпечено майже 75% реалізації всього проекту з підготовки участі України у Всесвітній виставці «Експо – 2020»;
- затверджено тему павільйону України: «Smart Ukraine: Connecting Dots» («Смарт Україна: Єднаючи світ»);
- схвалено концепцію внутрішнього наповнення павільйону України на виставці: «Smart Ukraine: життя, мислення, почуття»;
- павільйон України у м. Дубай збудований у повному обсязі під чистове оздоблення (Shell&Core) та отримано Сертифікат про завершення будівництва («Building Completion Certificate») від офіційних органів ОАЕ.

¹ Моніторинг реалізації Експортної стратегії України. Міністерство економіки України : офіційний веб-сайт. URL: 2017-2021 роки <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=82a0135e-d941-44e3-b86e-0cb5e9e5b232&title=MonitoringRealizatsiiEksportnoiStrategiiUkraini>

² Зовнішня торгівля (аналітика). Міністерство економіки України : офіційний веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=ce61591c-858a-4e77-885e-edabb095097c&tag=ZovnishniaTorgivlia-analitika->

Стратегічні цілі

Проведення загального аналізу результатів імплементації Експортної стратегії України за 2017-2021 роки, підготовка висновків та рекомендацій, оновлення та подальша актуалізація Експортної стратегії на 2022-2027 роки.

Затвердження секторальних та крос-секторальних стратегій з розвитку перспективних секторів економіки.

Регулярне проведення інформаційних та промоційних кампаній з просування українського бренду експортних товарів і послуг на зовнішні ринки в рамках публічної дипломатії.

Проведення окремих інформаційних кампаній на міжнародних виставках з метою популяризації української продукції з високою доданою вартістю.

Забезпечення належної підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання щодо їх участі в міжнародних виставках-ярмарках за кордоном.

Формування іміджу надійного торговельно-економічного партнера шляхом участі в діяльності міжнародних економічних організацій (зокрема Світова організація торгівлі, ОЕСР, Чорноморського банку торгівлі та розвитку, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Міжнародної ради по зерну).

Збільшення статутного капіталу ЕКА на постійній основі із урахуванням обґрунтованих потреб для забезпечення максимально ефективної діяльності.

Удосконалення необхідної законодавчої бази щодо використання інструменту публічних закупівель.

Внесення змін до законодавства, що дасть змогу використовувати страховий поліс від ЕКА для забезпечення кредитів для комерційних банків.

Внесення змін до законодавства, що дасть можливість ЕКА фінансувати експортерів розширеного переліку товарних груп.

Цілі та завдання на 2021 рік

Здійснення заходів з організації та функціонування Експортно-кредитного агентства в Україні.

Забезпечення належної підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання щодо їх участі в міжнародних виставках-ярмарках за кордоном.

Активне та ефективне просування торговельного бренду України, демонстрація потенціалу української економіки та експортних можливостей її секторів, покращення міжнародного іміджу України у світі через активну участь України у всесвітніх та міжнародних виставках і ярмарках, у тому числі належна підготовка та забезпечення участі України у Всесвітній виставці «Експо – 2020» (м. Дубай, ОАЕ), яка проходитиме у період з 1 жовтня 2021 року до 31 березня 2022 року.

Проведення загального аналізу результатів імплементації Експортної стратегії України за 2017-2021 роки, підготовка висновків та рекомендацій, оновлення та подальша актуалізація Експортної стратегії на 2022-2027 роки.

Розроблення та подання Кабінетові Міністрів України нормативних актів Кабінету Міністрів України щодо затвердження секторальних та крос-секторальних стратегій.

Відповідальні за впровадження реформи – Мінекономіки.